तेनाहं व्याकुलः पुत्रि कृतोऽप्रतिमना दृढं ॥१५०॥
त्वञ्च सम्भावयस्वेनं समापनयनैः शुभैः ।
नैकैर्मनोऽनुकूलैश्च उपचारैरतन्द्रिता ॥१५१॥
देवी सा चेन्द्रदुहिता जयन्ती शुभचारिणी ।
शुक्रध्यानस्थ साध्यं(१) तन्दुर्बलं धृतिमास्थितं ॥१५२॥
पिता यथोक्तं काव्यं(२) सा काव्ये कृतवती तदा ।
गीर्भिश्चैवानुकूलाभिः स्तुवती वल्गुभाषिणी ॥१५३॥
गात्रसंवाहनैः काले सेवमाना सुखावहैः ।
शुश्रूषन्त्यनुकूला च उवास बहुलाः समाः ॥१५४॥
पूर्णे धूम्रव्रते चापि घोरे वर्षसहस्रिके ।
वरेण छन्दयामास काव्यं प्रीतोऽभवत्तदा ॥१५५॥
एवं व्रतं त्वयैकेन चीर्णं नान्येन केनचित् ।
तस्मात्त्वं तपसा बुद्ध्या श्रुतेन च बलेन च ॥१५६॥
तेजसा चापि विबुधान् सर्व्वानभिभविष्यसि ।
यच्च किञ्चिन्मम ब्रह्मन् विद्यते भृगुनन्दन ॥१५७॥
साङ्गस्य सरहस्यस्य यज्ञोपनिषदान्तथा ।
प्रतिभास्यति ते सर्वं तचाख्येयं न कस्यचित् ॥१५८॥

(१) शुक्रधूम्रपधानं साध्यमिति क० ज०, शुक्रध्यानस्य साध्यन्तमिति ख०, शुक्रं ध्यानस्य साध्यं तमिति म०, शुक्रकूप धनं साध्यमिति ङ० च०, कुकूपधानं साध्यं तमिति छ० । एतेषामर्थरहितत्वान्नैकोऽपि सम्भावितः। शुक्रं ध्यानस्थमत्र शुक्रोपधानमितिपाठः सङ्गतार्थः। साध्यमित्यत्र साध्यन्तमिति पाठः साधुः ।
(२) उपगम्येति क्रियापदमूहनीयं ।

सर्वाभिभावी तेन त्वं द्विजश्रेष्ठो भविष्यसि ।
एवं दत्त्वा वरं[1] तस्मै भार्गवाय पुनः पुनः ॥१५८॥
अजेयत्वं धनेशत्वमवध्यत्वं च वै ददौ ।
एतान् लब्ध्वा वरान् काव्यः सम्प्रहृष्टतनूरुहः ॥१६०॥
हर्षात् प्रादुर्बभौ तस्य देवस्तोत्रं महेश्वरं ।
तदा तिर्यक्स्थितस्तत्र तुष्टुवे नीललोहितं ॥१६१॥
नमोऽस्तु शितिकण्ठाय मृगपाय सुवर्चसे ।
रिरिहाणाय[2] लोपाय वत्सराय जगत्पते ॥१६२॥
कपर्दिने ऊर्द्ध्वरोमाय हर्याय करणाय च ।
संस्कृताय सुतीर्थाय देवदेवाय रंहसे ॥१६३॥
उष्णीषिणे सुवक्त्राय सहस्राक्षाय मीढुषे[3] ।
वसुरेताय रुद्राय तपसे चीरवाससे ॥१६४॥
ह्रस्वाय मुक्तकेशाय सेनान्ये रोहिताय च ।
कवये राजवृक्षाय तक्षकक्रीडनाय[4] च ॥१६५॥
गिरिशायार्कनेत्राय यतिने[5] आज्यपाय च ।
सुवृत्ताय सुहस्ताय धन्विने भार्गवाय च ॥१६६॥
सहस्रबाहवे चैव सहस्रामलचक्षुषे ।

---

(१) वरमिति ख० ग० ङ० च० छ० ।
(२) रेरिहाणाय लोपायेति ङ० च० छ० । अत्र, अरिहणनक्षयाय इति पाठः समीचीनः ।
(३) मीढुषे इति क० ज०, मीढुषे छ० ।
(४) तक्षकाक्रीडनाय इति छ० ।
(५) पतये इति ख० ।

सहस्रभुजाय चैव सहस्रचरणाय च ॥१६७॥
सहस्रशिरसे चैव बहुरूपाय वेधसे।
भवाय विश्वरूपाय श्वेताय पुरुषाय च ॥१६८॥
निषङ्गिने कवचिने सूक्ष्माय[१] क्षपणाय[२] च।
ताम्राय चैव भीमाय उग्राय च शिवाय च ॥१६९॥
बभ्रवे च पिशङ्गाय पिङ्गलायारुणाय च।
महादेवाय शर्वाय विश्वरूपशिवाय च ॥१७०॥
हिरण्याय च शिष्टाय श्रेष्ठाय मध्यमाय च।
पिनाकिने वसुमते चित्राय रोहिताय च॥१७१॥
दुन्दुभ्यायैकपादाय अर्हाय बुद्धये तथा।
मृगव्याधाय सर्पाय स्थाणवे भीषणाय च ॥१७२॥
बहुरूपाय चोग्राय त्रिनेत्रायेश्वराय च।
कपिलायैकवीराय मृत्यवे त्र्यम्बकाय च ॥१७३॥
वास्तोष्पते पिनाकाय शङ्कराय शिवाय च।
आरण्याय[३] गृहस्थाय[४] यतिने ब्रह्मचारिणे॥१७४॥
सांख्याय चैव योगाय ध्यानिने दीक्षिताय च।
अन्तर्हिताय शर्वाय मान्याय मालिने तथा ॥१७५॥
बुद्धाय चैव शुद्धाय मुक्तये केवलाय च।

---

(१) शुभ्राय इति ङ॰ च॰।
(२) पक्षणाय इति ङ॰ च॰।
(३) अरण्यायेति ङ॰ च॰।
(४) गृहस्थायेति ङ॰ च॰।

रोधसे चेकितानाय ब्रह्मिष्ठाय महर्षये ॥१७६॥
चतुष्पादाय मेध्याय धर्म्मिणे शीघ्रगाय च ।
शिखण्डिने कपालाय दण्डिने विश्वमेधसे ॥१७७॥
अप्रतीघाताय दीप्ताय भास्कराय सुमेधसे ।
क्रूराय विकृतायैव वीभत्साय शिवाय च ॥१७८॥
सौम्याय चैव पुण्याय धार्मिकाय शुभाय च ।
अवध्याय मृताङ्गाय नित्याय शाश्वताय च ॥१७९॥
माद्याय[१] शरभायैव शूलिने च विचक्षुषे ।
सोमपायाज्यपायैव धूमपायोष्मपाय च ॥१८०॥
शुचये रेरिहाणाय सद्योजाताय मृत्यवे ।
पिशिताशाय खर्वाय मेधाय वैद्युताय च ॥१८१॥
व्याश्रिताय अविष्ठाय भारतायान्तरिक्षये[२] ।
क्षमाय सहमानाय सत्याय तपनाय च ॥१८२॥
त्रिपुरघ्नाय दीप्ताय चक्राय रोमशाय च ।
तीक्ष्णायुधाय मेध्याय सिद्धाय च पुलस्तये ॥१८३॥
रोचमानाय चण्डाय स्फीताय ऋषभाय च ।
भोगिने पुष्यमानाय शान्तायैवोर्द्ध्वरेतसे ॥१८४॥
अघघ्नाय मखघ्नाय मृत्यवे यज्ञियाय च ।
कृशानवे प्रचेताय वह्नये किशलाय च ॥१८५॥

---

(१) कथायेति ङ० च० ।
(२) भारतायान्तरिक्षवे इति ङ० च० छ० ।

निकृत्याय प्रमत्ताय वरेण्यायैव चक्षुषे[1] ।
क्षिप्रगवे सुधन्वाय प्रमथाय प्रियाय च ॥१८६॥
सर्वाङ्गाय पशुघ्नाय विघ्नाय शमनाय च ।
विभ्राजाय महन्ताय अन्तये दुर्गमाय च ॥१८७॥
दक्षाय च जघन्याय लोकानामीश्वराय च ।
अनामयाय चोग्राय संहत्याधिष्ठिताय च ॥१८८॥
हिरण्यबाहवे चैव सत्याय शमनाय च ।
अभिकन्याय माघाय गौरिष्ठायैकचक्षुषे ॥१८९॥
श्रेष्ठाय वामदेवाय ईशानाय च धीमते ।
महाकल्पाय दीप्ताय रोदनाय हसाय च ॥१९०॥
दृढधन्वने[2] कवचिने रथिने च वरूथिने ।
भृगुनाथाय शुक्राय वह्निरिष्टाय[3] धीमते ॥१९१॥
अघाय अघमर्षाय विप्रियाय प्रियाय च ॥
दिग्वासःकृत्तिवासाय भगघ्नाय नमोऽस्तु ते[4] ॥१९२॥
पशूनां पतये चैव भूतानां पतये नमः ।
प्रणवे ऋग्यजुःसाम्ने स्वधायै च सुधाय च ॥१९३॥
वषट्कारतमायैव तुभ्यमन्त्रात्मने नमः ।

---

(१) वरेण्यायैकचक्षुषे इति ख०।
(२) दृढधन्विने इति ख० ङ० च० छ०। दृढधन्वने इति प्रयोगः समीचीनः।
(३) वह्निरताय इति ख० ग०।
(४) नमोनमः इति ख० ग०।

स्रष्ट्रे धात्रे तथा होत्रे हर्त्रे च क्षपणाय[१] च ॥१८४॥
भूतभव्यभवायैव तुभ्यङ्कालात्मने नमः ।
वसवे चैव साध्याय रुद्रादित्याश्विनाय च ॥१८५॥
विश्वाय महते चैव तुभ्यन्देवात्मने नमः ।
अग्निसोमर्त्विगिज्याय पशुमन्त्रौषधाय च ॥१८६॥
दक्षिणावभृथायैव तुभ्यं यज्ञात्मने नमः ।
तपसे चैव सत्याय त्यागाय च शमाय च ॥१८७॥
अहिंसायाप्यलोभाय सुवेशायातिशाय च ।
सर्वभूतात्मभूताय तुभ्य योगात्मने नमः ॥१८८॥
पृथिव्यै चान्तरिक्षाय दिवाय च महाय च ।
जनस्तपाय सत्याय तुभ्यं लोकात्मने नमः ॥१८९॥
अव्यक्तायाथ महते भूतायैवेन्द्रियाय च ।
तन्मात्राय महान्ताय तुभ्यन्तत्त्वात्मने नमः ॥२००॥
नित्याय चार्थलिङ्गाय[२] सूक्ष्माय चेतनाय च ।
शुद्धाय त्रिभवे चैव तुभ्यं नित्यात्मने नमः ॥२०१॥
नमस्ते त्रिषु लोकेषु स्वगान्तेषु[३] भवादिषु ।
सत्यान्तेषु महान्तेषु चतुर्षु च नमोऽस्तु ते ॥२०२॥
नमः स्तोत्रे मया ह्यस्मिन् सदसद्व्याहृतं विभो ।
मद्भक्त इति ब्रह्मण्य सर्वन्तत् क्षन्तुमर्हसि ॥२०३॥
इति श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते विष्णुमाहात्म्ये ब्रह्मस्तवकीर्त्तनं नाम
पञ्चविंशोऽध्यायः समाप्तः ॥

(१) क्षेपणाय इति ख० ।
(२) चाय लिङ्गाय इति ख० ङ०, चाप्यलिङ्गाय इति च० ।
(३) [illegible] इति [illegible] ।

अथ षट्‌त्रिंशोऽध्यायः ।

विद्यामाहात्म्यकीर्तनं ।

सूत उवाच । एवमाराध्य देवेशमीशानं नीललोहितं ।
मह्येति प्रयतस्तस्मै प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥१॥
काव्यस्य गात्रं संस्पृश्य हस्तेन प्रीतिमान् भवः ।
निकामं दर्शनं दत्त्वा तत्रैवान्तरधीयत ॥२॥
ततः सोऽन्तर्हिते तस्मिन् देवेशानुचरे[1] तदा ।
तिष्ठन्तीं प्राञ्जलिर्भूत्वा जयन्तीमिदमब्रवीत् ॥३॥
कस्य त्वं सुभगे का वा दुःखिते मयि दुःखिता ।
महता तपसा युक्तं किमर्थं मां जुगोपसि[2] ॥४॥
अनया सततं भक्त्या प्रश्रयेण दमेन च ।
स्नेहेन चैव सुश्रोणि प्रीतोऽस्मि वरवर्णिनि ॥५॥
किमिच्छसि वरारोहे कस्ते[3] कामः समृध्यतां ।
तं ते संपूरयाम्यद्य यद्यपि स्यात् सुदुर्लभं ॥६॥
एवमुक्ताऽब्रवीदेनं तपसा ज्ञातुमर्हसि ।
चिकीर्षितं मे ब्रह्मन् त्वं हि वेत्थ यथातथं ॥७॥
एवमुक्तोऽब्रवीदेनां दृष्ट्वा दिव्येन चक्षुषा ।
माहेन्द्री त्वं वरारोहे मद्धितार्थमिहागता ॥८॥

---

(१) देवेशानुचरे इति पाठः आदर्शपुस्तकमात्रे वर्तते । अत्र देवेशेऽनुचरामिति पाठः समीचीनः ।

(२) किमर्थमनुगोपसि इति ख० ।

(३) यस्ते इति पाठः सुसङ्गतः ।

मया सह त्वं सुश्रोणि दश वर्षाणि भामिनि ।
अदृश्यं सर्व्वभूतैस्तु संप्रयोगमिहेच्छसि ॥९॥
देवेन्द्रानलवर्णाभे(१) वरारोहे सुलोचने ।
इमं वृणीष्व कामं ते मत्तोवै वल्गुभाषिणि ॥१०॥
एवं भवतु गच्छामो गृहान् वै मत्तकाशिनि ।
ततः स्वगृहमागम्य जयन्त्या सहितः प्रभुः ॥११॥
स तया संवसेद्देव्या दश वर्षाणि भार्गवः ।
अदृश्यः सर्वभूतानां मायया संवृतस्तदा ॥१२॥
कृतार्थमागतं दृष्ट्वा(२) काव्यं सर्वे दितेः सुताः ।
अभिजग्मुर्गृहं तस्य मुदितास्ते दिदृक्षवः ॥१३॥
गता यदा न पश्यन्तोजयन्त्या संवृतं गुरुं ।
दाक्षिण्यं तस्य तद्बुद्ध्वा प्रतिजग्मुर्यथागतं ॥१४॥
बृहस्पतिस्तु संरुद्धं ज्ञात्वा काव्यं चकार(३) ह ।
पित्रर्थे दश वर्षाणि जयन्त्या हितकाम्यया ॥१५॥
बुद्ध्वा तदन्तरं सोऽथ दैत्यानामिव चोदितः ।
काव्यस्य रूपमास्थाय सोऽसुरान् समभाषत ॥१६॥
ततः समागतान्(४) दृष्ट्वा बृहस्पतिरुवाच तान् ।

---

(१) देवेन्द्रानलवर्च्चसि इति क० ज०, देवेन्द्रानलवर्णाभे इति ग० ।
(२) दृष्ट्वेत्यत्र ख० ग० पुस्तकव्यतिरिक्त आदर्शपुस्तकमात्रे कृत्वेतिपाठोऽस्ति । कृत्वेत्यत्र ज्ञात्वेति पाठः समीचीनः ।
(३) इदमिति कर्म्मपदमूहनीयं ।
(४) सेमान् गतान् इति क० ज०, सोमामतान् इति ङ० ज० । एतत्-पाठद्वयं लिपिकरप्रमादजनितं ।

स्वागतं मम याज्यानां संप्राप्तोऽस्मि हिताय च ॥१७॥
अहं वोध्यापयिष्यामि(१) प्राप्ता विद्या मया हि या ।
ततस्ते हृष्टमनसो विद्यार्थमुपपेदिरे ॥१८॥
पूर्ण्णकाम्य(२) तदा तस्मिन् समये दशवार्षिके(३) ।
ययौ च समकालं स सद्योत्पन्नमतिस्तदा ॥१९॥
समयान्ते देवयानी सद्योजाता सुता तदा ।
बुद्धिं चक्रे ततश्चापि याज्यानां प्रत्यवेक्षणे ॥२०॥

शुक्र उवाच ।

देवि गच्छामहे द्रष्टुं तव याज्यान् सुविस्मिते ।
विभ्रान्तप्रेक्षिते साध्वि त्रिवर्णायतलोचने ॥२१॥
एवमुक्ताऽब्रवीद्देवी भज भक्तान् महाव्रत ।
एष ब्रह्मन् सतां धर्मो न धर्मं लोपयामि ते ॥२२॥

सूत उवाच ।

ततो गत्वाऽसुरान् दृष्ट्वा देवाचार्येण धीमता ।
वञ्चितान् काव्यरूपेण वेधसाऽसुरमब्रवीत् ॥२३॥
काव्यं मां तात जानीध्वं एष ह्याङ्गिरसोभुवि ।
वञ्चिता बत यूयं वै मयि शक्ते तु दानवाः ॥२४॥
श्रुत्वा तथा ब्रुवाणन्तं सम्भ्रान्ता दितिजास्ततः ।

---

(१) वोध्यापयिष्यामीत्यत्र वो ध्यापयिष्यामीति पाठः साधुः ।
(२) पूर्ण्णकाम्य इत्यत्र पूर्णकामः इतिपाठ साधीयान् ।
(३) पूर्णा काव्यस्य तु तदा समये दशवार्षिकी इति पाठोऽत्र सुसङ्गतः ।

प्रेक्षन्ते स्म शुभौ तत्र सितासीत(१) ह्युविस्मिताः(२) ॥२५॥
सम्प्रमूढाः स्थिताः सर्वे प्रापश्यन्त न किञ्चन ।
ततस्तेषु प्रमूढेषु काव्यस्तान् पुनरब्रवीत् ॥२६॥
आचार्य्यो वोऽह्यहं(३) काव्यो देवाचार्य्योऽयमङ्गिराः ।
अनुगच्छत मां सर्वे त्यजतैनं(४) बृहस्पतिं ॥२७॥
एवमुक्तासुरा(५) सर्वे तावुभौ समवैक्षत(६) ।
तदाऽसुरा विशेषन्तु न व्यजानंस्तयोर्द्वयोः ॥२८॥
बृहस्पतिरुवाचैतानसम्भ्रान्तोऽयमङ्गिरा(७) ।
काव्योऽहं यो गुरुर्दैत्या मद्रूपोऽयं बृहस्पतिः ॥२९॥
स मोहयति रूपेण मामकेनैव वोऽसुरा ।
श्रुत्वा तस्य ततस्ते वै समस्तार्थवचोऽब्रवीत् ॥३०॥
अयन्नो दश वर्षाणि सततं शास्ति वै प्रभुः ।
एष वै गुरुरस्माकमन्तरेप्सुरयं द्विजः ॥३१॥
ततस्ते दानवाः सर्वे प्रणिपत्याभिवाद्य च ।

(१) सितासीत इति क० ज०, स्थितासीन इति ख०, स्थीतासीना इति ङ०, स्थितासीना इति घ०, सितासीता इति छ०। एते पाठा भ्रान्तिमूला अत्र स्थिता भीता इति पाठः समीचीनः ।
(२) ह्युविस्मिता इत्यत्र सुविस्मिता इति पाठः सङ्गतः ।
(३) ह्ययमिति क० ङ०, घ० छ० ज० ।
(४) त्यजतेममिति ङ० घ० ।
(५) एवमुक्तासुरा इत्यत्र विसर्गलोपे सन्धिरार्षः ।
(६) समवैक्षत इत्यत्र बहुवचनप्राप्तावेकवचनमार्षं ।
(७) सम्भ्रान्तोऽभार्गवोऽङ्गिरा इति ख० ।

वचनं जगृहुस्तस्य चिराभ्यासेन मोहिताः ॥३२॥
ऊचुस्ततमसुराः सर्वे क्रुद्धाः संरक्तलोचनाः ।
अयं कविर्हितोऽस्माकं गच्छ त्वं नासि नो गुरुः ॥३३॥
भार्गवोऽङ्गिरसो वायं भवत्वेव नो गुरुः ।
स्थिता वयं निदेशेऽस्य गच्छ त्वं साधु मा चिरं ॥३४॥
एवमुक्त्वाऽसुराः सर्वे प्रापद्यन्त बृहस्पतिं ।
यदा न प्रतिपद्यन्ते(१) तेनोक्तं तन्महद्धितं ॥३५॥
चुकोप भार्गवस्तेषामवलेपेन वै तदा ।
बोधितापि मया यस्मान्न मां भजत दानवाः ॥३६॥
तस्मात् प्रनष्टसंज्ञा वै पराभवं गमिष्यथ ।
इति व्याहृत्य तान् काव्यो जगामाथ यथागतं ॥३७॥
ज्ञात्वाऽभिशप्तानसुरान् काव्येन तु बृहस्पतिः ।
कृतार्थः स तदा हृष्टः स्वरूपं प्रत्यपद्यत ।
बुद्ध्वाऽसुरांस्तदा भ्रष्टान् कृतार्थोऽन्तरधीयत ॥३८॥
ततः प्रनष्टे तस्मिंस्तु विभ्रान्ता दानवास्तदा ।
अहो धिग्वञ्चिताः स्मेह परस्परमथाब्रुवन् ॥३९॥
पृष्ठतो विमुखाश्चैव ताडिता वेधसा वयं ।
दग्धाश्चैवोपयोगाच्च स्वंस्वे चार्थेषु मायया ॥४०॥
ततोऽसुराः परित्रस्ता देवेभ्यस्त्वरिता ययुः ।
प्रह्लादमग्रतः कृत्वा काव्यस्यानुगमं पुनः ॥४१॥

---

(१) प्रत्यपद्यन्त इति पाठः सङ्गतार्थः ।

ततः काव्यं समासाद्य अभिनम्रवाङ्मुखाः ।
तानागतान् पुनर्दृष्ट्वा काव्योयाज्यानुवाच ह ॥४२॥
मयापि बोधिताः काले यतोमां नाभिनन्दथ ।
ततस्तेनावलेपेन गता यूयं पराभवं ॥४३॥
प्रह्लादस्तमथोवाच मानं त्वं त्यज भार्गव ।
स्वान् याज्यान्(१) भजमानांश्च भक्तांश्चैव विशेषतः ॥४४॥
त्वया दृष्टा वयं तेन देवाचार्येण मोहिताः ।
भक्तानर्हसि नस्त्रातुं ज्ञात्वा दीर्घेण चक्षुषा ॥४५॥
यदि नस्त्वं न कुरुषे प्रसादं भृगुनन्दन ।
अपध्यातास्त्वया ह्यद्य प्रवेक्ष्यामो रसातलं ॥४६॥
सूत उवाच । ज्ञात्वा काव्यो यथातत्त्वं कारुण्येनानुकम्पया ।
एवमुक्तोऽनुनीतः स स्तुतः कोपं न्ययच्छत ॥४७॥
उवाचेदत्र भेतव्यं न गन्तव्यं रसातलं ।
अवश्यम्भावी ह्यर्थोऽयं प्राप्तोवो मयि जाग्रति ॥४८॥
न शक्यमन्यथाकर्तुं दृष्टं हि(२) बलवत्तरं ।
संज्ञा प्रनष्टा या वोऽद्य कामं तां प्रतिपत्स्यथ ॥४९॥
प्राप्तः पर्य्यायकालोत्र इति ब्रह्माऽभ्यभाषत ।
मत्प्रसादाच्च युष्माभिर्भुक्तं त्रैलोक्यमूर्जितं ॥५०॥
युगाख्योदश संपूर्णादेवानाक्रम्य मूर्द्धनि ।
तावन्तमेव कालं वै ब्रह्मा राज्यमभाषत ॥५१॥
सावर्णिके पुनस्तुभ्यं राज्यं किल भविष्यति ।

(१) भक्तास्मानिति पाठः समीचीनः ।
(२) अदृष्टमितिपाठः साधीयान् ।

लोकानामीश्वरोभावी पौत्रस्तव पुनर्बलिः ॥५२॥
एवं किलमहं प्रोक्तः पौत्रस्ते ब्रह्मणा स्वयं ।
तथाहृतेषु लोकेषु तपोऽस्य न किलाभवत् ॥५३॥
यस्मात् प्रवृत्तयस्त्वास्य न कामानभिसन्धिताः ।
तस्मादनेन प्रीतेन दत्तं सावर्णिकेऽन्तरे ॥५४॥
देवराज्यं बलेर्भाव्यमिति मामीश्वरोऽब्रवीत् ।
तस्माददृश्योभूतानां कालाकाङ्क्षी स तिष्ठति ॥५५॥
प्रीतेन चामरत्वं वै दत्तं तुभ्यं स्वयम्भुवा ।
तस्मात् निरुत्सुकस्त्वं वै पर्य्यायं सह साकुलः ॥५६॥
न च शक्यं मया तुभ्य पुरस्ताद्वै विसर्पितुं ।
ब्रह्मणा प्रतिषिद्धोऽस्मि भविष्यं जानता प्रभो ॥५७॥
इमौ च शिष्यौ द्वौ मह्यं तुल्यावेतौ बृहस्पतेः ।
दैवतैः सह संरब्धान् सर्व्वान् वोधारयिष्यतः ॥५८॥
एवमुक्तस्तु दैतेयाः काव्येनाक्लिष्टकर्म्मणा ।
ततस्ताभ्यां ययुः सार्द्धं प्रह्लादप्रमुखास्तदा ॥५९॥
अवश्यम्भावमर्थन्त्व[1] श्रुत्वा शुक्राच्च दानवाः ।
सकृदाशंसमानास्ते जयं काव्येन भाषितं ॥६०॥
दंशिताः सायुधाः सर्व्वे ततो देवान् समाह्वयन् ।
अथ देवासुरान् दृष्ट्वा संग्रामे समुपस्थितान् ॥६१॥
ततः संनद्धसन्नाहा देवास्तान् समयोधयन् ।
देवासुरे ततस्तस्मिन् वर्त्तमाने शतं समाः ॥६२॥

(१) अवश्यभाविनं त्वर्थमिति पाठः साधुः।

अजयन्नसुरा देवान् भग्ना देवा अमन्त्रयन् ॥६२॥
देवा ऊचुः । षण्डामार्कप्रभावं न जानीमस्त्वसुरैर्वयं ।
तस्माद्यज्ञं समुद्दिश्य कार्य्यं चात्महितञ्च यत् ॥६३॥
तज्ज्ञानापहृतावेतौ कृत्वा जेष्यामहेऽसुरान् ।
अथोपामन्त्रयन् देवाः षण्डामार्कौ तु तावुभौ ॥६४॥
यज्ञे समाह्वयिष्यामस्त्यजतमसुरान् द्विजौ ।
ग्रहं तु वां(१) ग्रहीष्यामो ह्यनुजित्य तु दानवान् ॥६५॥
एवं तत्यजतुस्तौ तु षण्डामार्कौ तदासुरान् ।
ततो देवा जयं प्राप्ता दानवाश्च पराभवान् ॥६६॥
देवासुरान् पराभाव्य षण्डामार्कावुपागमन् ।
काव्यशापाभिभूताश्च अनाधाराश्च ते पुनः ॥६७॥
बध्यमानास्तदा देवैर्विविशुस्ते रसातले ।
एवं निरुद्यमास्ते वै कृताः शक्रेण दानवाः ।
ततः प्रभृति शापेन भृगुर्नैमित्तिकेन च ॥६८॥
जज्ञे पुनः पुनर्विष्णुर्यज्ञे च शिथिले प्रभुः ।
कर्त्तुं धर्म्मव्यवस्थानमधर्म्मस्य च नाशनं ॥६९॥
प्रह्लादस्य निदेशे तु येऽसुरा न व्यवस्थिताः ।
मनुष्यवध्यांस्तान् सर्व्वान् ब्रह्मा व्याहारयत् प्रभुः ॥७०॥
धर्म्मान्नारायणस्तस्मात् सम्भूतश्चाक्षुषेऽन्तरे ।
यज्ञं प्रवर्त्तयामास चैत्यो वैवस्वतेऽन्तरे ॥७१॥

(१) युतं तस्माद्ग्रहीष्यामो इति ख० ।

प्रादुर्भावे तदान्यस्य ब्रह्मैवासीत् पुरोहितः ।
चतुर्थ्यान्तु युगाख्यायामापन्नेष्वसुरेष्वथ ॥७२॥
सम्भूतः स समुद्रान्तर्हिरण्यकशिपोर्वधे ।
द्वितीयो नरसिंहोऽभूत् रुद्रः सुरपुरःसरः[१] ॥७३॥
बलिसंस्थेषु लोकेषु त्रेतायां सप्तमे युगे ।
दैत्यैस्त्रैलोक्य आक्रान्ते तृतीयो वामनोऽभवत् ॥७४॥
संक्षिप्यात्मानमङ्गेषु बृहस्पतिपुरःसरं ।
यजमानन्तु दैत्येन्द्रमदित्याः कुलनन्दनः ।
द्विजो भूत्वा शुभे काले बलिं वैरोचनं पुरा[२] ॥॥७५॥
त्रैलोक्यस्य भवान् राजा त्वयि सर्व्वं प्रतिष्ठितं ।
दातुमर्हसि मे राजन् विक्रमांस्त्रीनिति प्रभुः ॥७६॥
ददामीत्येव तं राजा बलिर्वैरोचनोऽब्रवीत् ।
वामनत्वं च विज्ञाय ततोऽनुमुदितः स्वयं ॥७७॥
स वामनो दिवं खं च पृथिवीं च द्विजोत्तमाः ।
त्रिभिः क्रमैर्विश्वमिदं जगदाक्रामत प्रभुः ॥७८॥
अत्यरिच्यत भूतात्मा भास्करं स्वेन तेजसा ।
प्रकाशयन् दिशः सर्व्वा प्रदिशश्च महायशाः ॥७९॥
शुशुभे स महाबाहुः सर्व्वलोकान् प्रकाशयन् ।
आसुरीं श्रियमाहृत्य त्रीन् लोकांश्च जनार्दनः ।
सपुत्रपौत्रानसुरान् पातालतलमानयत् ॥८०॥

(१) सुरपुरःसर इति ख॰ ङ॰ च॰ छ॰ ।
(२) द्विजो भूत्वा इति चोकाद्धात् परं श्लोकार्द्धं पतितं ।

नमुचिः शम्बरश्चैव प्रह्लादश्चैव विष्णुना ।
क्रूरा हता विनिर्धूता दिशः संप्रतिपेदिरे ॥८१॥
महाभूतानि भूतात्मा सविशेषाणि माधवः ।
कालञ्च सकलं विप्रांस्तत्राद्भुतमदर्शयत् ॥८२॥
तस्य गात्रे जगत्सर्वमात्मानमनुपश्यति ।
न किञ्चिदस्ति लोकेषु यदव्याप्तं महात्मना ॥८३॥
तद्वै रूपमुपेन्द्रस्य देवदानवमानवाः ।
दृष्ट्वा सम्मुमुहुः सर्वे विष्णुतेजोविमोहिताः ॥८४॥
बलिः सितो महापाशैः सबन्धुः ससुहृद्गणः ।
विरोचनकुलं सर्वं पाताले सन्निवेशितं ॥८५॥
ततः सर्वामरैश्वर्यं दत्त्वेन्द्राय महात्मने ।
मानुषेषु महाबाहुः प्रादुरासीज्जनार्दनः ॥८६॥
एतास्तिस्रः स्मृतास्तस्य दिव्याः सम्भूतयः शुभाः ।
मानुष्याः सप्त यास्तस्य शापजांस्तान्निबोधत ॥८७॥
त्रेतायुगे तु दशमे दत्तात्रेयो बभूव ह ।
नष्टे धर्मे चतुर्थश्च मार्कण्डेयपुरःसरः ॥८८॥
पञ्चमः पञ्चदश्यां तु त्रेतायां सम्बभूव ह ।
मान्धातुश्चक्रवर्त्तित्वे तस्थौ तथ्यपुरःसरः ॥८९॥
एकोनविंशे त्रेतायां सर्व्वक्षत्रान्तकोऽभवत् ।
जामदग्न्यस्तथा षष्ठो विश्वामित्रपुरःसरः ॥९०॥
चतुर्विंशे युगे रामो वशिष्ठेन पुरोधसा ।
सप्तमो रावणस्यार्थे यज्ञे दशरथात्मजः ॥९१॥

अष्टमो द्वापरे विष्णुरष्टाविंशे पराशरात्।
वेदव्यासस्ततो जज्ञे जातूकर्णपुरःसरः ॥९२॥
तथैव नवमो विष्णुरदित्यां कश्यपात्मजः।
देवक्यां वसुदेवात्तु ब्रह्मगार्ग्यपुरःसरः ॥९३॥
अप्रमेयो नियोज्यश्च यत्र कामचरो वशी।
क्रीडते भगवान् लोके बालः क्रीडनकैरिव ॥९४॥
न प्रमातुं महाबाहुः शक्योऽसौ मधुसूदनः।
परं परम[1]मेतस्माद्विश्वरूपान्न विद्यते ॥९५॥
अष्टाविंशतिमे तद्वद्द्वापरस्यांशसंक्षये।
नष्टे धर्मे तदा जज्ञे विष्णुर्वृष्णिकुले प्रभुः ॥९६॥
कर्त्तुं धर्मव्यवस्थानमसुराणां प्रणाशनं।
मोहयन् सर्वभूतानि योगात्मा योगमायया ॥९७॥
प्रविष्टो मानुषीं योनिं प्रच्छन्नश्चरते महीं।
विहारार्थं मनुष्येषु सान्दीपनिपुरःसरं ॥९८॥
यत्र कंसश्च साल्वश्च द्विविदश्च महासुरः।
अरिष्टो वृषभश्चैव पूतना केशिनं हयं ॥९९॥
नागं कुवलयापीडं मल्लराजगृहाधिपम्।
दैत्यान् मानुषदेहस्थान् सूदयामास वीर्यवान् ॥१००॥
छिन्नं बाहुसहस्रञ्च बाणस्याद्भुतकर्मणः।
नरकस्य हतः सङ्ख्ये यवनस्य महाबलः ॥१०१॥

(१) द्वापर इति ख० ग० ङ०।

हतानि च महीपानां सर्वरत्नानि तेजसा ।
दूराचाराश्च निहता पार्थिवा ये रसातले ॥१०२॥
एते लोकहितार्थाय प्रादुर्भावा महात्मनः ।
अस्मिन्नेव युगे क्षीणे सन्ध्याशिष्टे भविष्यति ।१०३॥
कल्किर्विष्णुयशा नाम पाराशर्य प्रतापवान् ।
दशमो भाव्यसम्भूतो याज्ञवल्क्यपुरःसरः ॥१०४॥
अनुकर्षन् सर्वसेनां हस्त्यश्वरथसङ्कुलां ।
प्रगृहीतायुधैर्विप्रैर्वृतः शतसहस्रश ॥१०५॥
नात्यर्थं धार्मिका ये च ये च धर्मद्विषः क्वचित् ।
उदीच्यान्मध्यदेशांश्च तथा विन्ध्यापरान्तिकान् ॥१०६॥
तथैव दाक्षिणात्यांश्च द्रविडान् सिंहलैः सह ।
गान्धारान पारदांश्चैव पह्लवान यवनान शकान् ॥१०७॥
तुषारान् बर्बरांश्चैव पुलिन्दान दरदान खसान् ।
लम्पकानन्ध्रकान् रुद्रान् किरातांश्चैव स प्रभुः ॥१०८॥
प्रवृत्तचक्रो बलवान् म्लेच्छानामन्तकृद्बली ।
अदृश्यः सर्वभूतानां पृथिवीं विचरिष्यति ॥१०९॥
मानवः स तु सञ्जज्ञे देवस्यांशेन धीमतः ।
पूर्वजन्मनि विष्णुर्यः प्रमितिर्नाम वीर्यवान ॥११०॥
गात्रेण वै चन्द्रमसः पूर्णे कलियुगेऽभवत् ।
इत्येतास्तस्य देवस्य दश सम्भूतयः स्मृताः ॥१११॥
तं त कालश्च कायश्च तत्त्वबुद्धिश्च कारणं ।
अंशेन त्रिषु लोकेषु तादृशा योनौः प्रपद्यते ॥११२॥

पञ्चविंशोत्थिते कल्पे पञ्चविंशति वै समाः ।
विनिघ्नन् सर्व्वभूतानि मानुषानेव सर्व्वशः ॥११३॥
कृत्वा बीजावशेषान्तु महीं क्रूरेण कर्म्मणा ।
संशातयित्वा वृषलान् प्रायशस्तानधार्म्मिकान् ॥११४॥
ततः स वै तदा कल्किश्चरितार्थः ससैनिकः ।
कर्मणा निहता ये तु सिद्धास्ते तु पुनः स्वयं ॥११५॥
अकस्मात् कुपितान्योन्यं भविष्यन्ति च मोहिताः ।
क्षपयित्वा(१) तु तान् सर्व्वान् भाविनार्थेन चोदितान्॥११६॥
गङ्गायमुनयोर्मध्ये निष्ठां प्राप्स्यति मानुषः ।
ततो व्यतीते कल्कौ तु सामात्यैः सह सैनिकैः ॥११७॥
नृपेष्वथ विनष्टेषु तदा त्वप्रग्रहाः प्रजाः ।
रक्षणे विनिवृत्ते तु हत्वा चान्योन्यमाहवे ॥११८॥
परस्परहृतास्वासा निराक्रन्दाः सुदुःखिताः ।
पुराणि हित्वा ग्रामांश्च तुल्यास्ता निष्परिग्रहाः ॥११९॥
प्रनष्टश्रुतिधर्म्माश्च नष्टधर्म्माश्रमास्तथा ।
ह्रस्वा अल्पायुषश्चैव वनौकस इमे स्मृताः ॥१२०॥
सरित्पर्वतसेविन्यः पत्रमूलफलाशनाः ।
चीरपत्राजिनधराः सङ्करं घोरमाश्रिताः ॥१२१॥
अल्पायुषो नष्टवार्त्ता बह्वाबाधाः सुदुःखिताः ।
एवं कष्टमनुप्राप्ताः कलिसन्ध्यांशके तदा ॥१२२॥

(१) आदर्शपुस्तकमात्रे क्षपयित्वेतिपाठोवर्त्तते ।

प्रजाः क्षयं प्रयास्यन्ति सार्द्धं कलियुगेन तु ।
क्षीणे कलियुगे तस्मिन् प्रवृत्ते च कृते पुनः ॥१२४॥
प्रपत्स्यन्ते यथान्यायं स्वभावादेव नान्यथा ।
इत्येतत् कीर्तितं सर्वं देवासुरविचेष्टितं ॥१२५॥
यदुवंशप्रसङ्गेन महतो वैष्णवं यशः ।
तुर्वसोस्तु प्रवक्ष्यामि पूरोर्द्रुह्योरनोस्तथा ॥१२६॥

इति श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते विष्णुमाहात्म्यकथनं नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः समाप्तः ॥

अथ सप्तत्रिंशोऽध्यायः ।

अनुषङ्गपादः ।

सूत उवाच । तुर्वसोस्तु सुतो वह्निर्वह्नेर्गोभानुरात्मजः ।
गोभानोस्तु सुतो वीरस्त्रिसानुरपराजितः ॥१॥
करन्धमस्त्रिसानोस्तु मरुत्तस्य न चात्मजः(१) ।
अन्यस्त्वावीक्षितो राजा मरुत्तः कथितः(२) पुरा ॥२॥
अनपत्यो मरुत्तस्तु स राजासीदिति श्रुतः ।
दुष्कृतं पौरवं चापि सर्वे पुत्रमकल्पयन्(३) ॥३॥
एवं ययातिशापेन जरायाः संक्रमेण तु(४) ।
तुर्वसोः पौरवं वंशं प्रविवेश पुरा किल ॥४॥
दुष्कृतस्य तु दायादः शरूथो नाम पार्थिवः ।
शरूथात्तु जनापीड(५)श्चत्वारस्तस्य चात्मजाः ॥५॥
पांड्यश्च केरलश्चैव चोलः कुल्यस्तथैव च ।
तेषां जनपदाः कुल्याः पांड्याश्चोलाः सकेरलाः ॥६॥
द्रुह्यस्य तनयौ वीरौ बभ्रुः सेतुश्च विश्रुतौ ।

---

(१) नृवात्मजः इति क० ङ० च० छ० ज०, रुचस्य चतुरात्मजः इति ख०, एतच्छ्लोकार्द्धं ग० पुस्तके नास्ति।

(२) मरुत्त इति आर्षप्रयोगात् पञ्चम्यर्थे प्रथमा ।

(३) पूर्व्वापरसङ्गतिविरहादत्र कतिपयश्लोकाः पतिता इत्यवगन्तव्यम् ।

(४) जरा संक्रमणे पुरा इति ख० ग० ङ० च० छ० ज० ।

(५) तथाडीर इति च० ।

अरुद्धः सेतुपुत्रस्तु बाभ्रवो रिपुरुच्यते ॥७॥
यौवनाश्वेन समिति कृच्छ्रेण निहतो बली।
युद्धं सुमहदासीत्तु मासान् परि चतुर्दश ॥८॥
अरुद्धस्य तु दायादो गान्धारो नाम पार्थिवः।
ख्यायते यस्य नाम्ना तु गान्धारविषयो महान् ॥९॥
गान्धारदेशजाश्चापि तुरगा वाजिनां वराः।
गान्धारपुत्रो धर्मस्तु घृतस्तस्य सुतोऽभवत् ॥१०॥
घृतस्य दुर्दमो जज्ञे प्रचेतास्तस्य चात्मजः।
प्रचेतसः पुत्रशतं राजानः सर्व एव ते ॥११॥
म्लेच्छराष्ट्राधिपाः(१) सर्वे ह्युदीचीं दिशमाश्रिताः।
अनोः पुत्रा महात्मानस्त्रयः परमधार्म्मिकाः ॥१२॥
सभानरश्च पक्षश्च परपक्षस्तथैव च।
सभानरस्य पुत्रस्तु विद्वान् कालानलो नृपः ॥१३॥
कालानलस्य धर्मात्मा सृञ्जयो नाम धार्म्मिकः।
सृञ्जयस्याभवत् पुत्रो वीरो राजा पुरञ्जयः ॥१४॥
जनमेजयो महासत्त्वः पुरञ्जयसुतोऽभवत्।
जनमेजयस्य राजर्षेर्महाशालोऽभवन्नृपः ॥१५॥
आसीदिन्द्रसमो राजा प्रतिष्ठितयशा दिवि।
महामनाः सुतस्तस्य महाशालस्य धार्म्मिकः ॥१६॥
सप्तद्वीपेश्वरो राजा चक्रवर्त्ती महायशाः।
महामनास्तु पुत्रौ द्वौ जनयामास विश्रुतौ ॥१७॥

(१) म्लेच्छा राष्ट्राधिपा इति च०।

उशीनरस्य धर्मज्ञं तितिक्षुञ्चैव धार्मिकम् ।
उशीनरस्य पत्न्यस्तु पञ्च राजर्षिवंशजाः ॥१८॥
मृगा कृमी नवा दर्वा पञ्चमी च दृषद्वती ।
उशीनरस्य पुत्रास्तु पञ्च तासु कुलोद्वहाः ।
तपसा ते सुमहता जातवृद्धाश्च धार्मिकाः ॥१९॥
मृगायास्तु मृगः पुत्रो नवाया नव एव तु ।
कृम्याः कृमिस्तु दर्वायाः सुव्रतो नाम धार्मिकः ॥२०॥
दृषद्वतीसुतश्चापि शिविरौशीनरो द्विजाः ।
शिवेः शिवपुरं ख्यातं यौधेयन्तु मृगस्य तु ॥२१॥
नवस्य नवराष्ट्रन्तु कृमेस्तु कृमिला पुरी ।
सुव्रतस्य तथा दृष्ठा[1] शिविपुत्रान्निबोधत ॥२२॥
शिवेस्तु शिवयः पुत्राश्चत्वारो लोकसम्मताः ।
वृषदर्भः सुवीरस्तु[2] केकयो मद्रकस्तथा ॥२३॥
तेषां जनपदाः स्फीताः केकया माद्रकास्तथा ।
वृषदर्भाः सुवीदर्भास्तितिक्षोः शृणुत प्रजाः ॥२४॥
तैतिक्षुरभवद्राजा पूर्वस्यान्दिशि विश्रुतः ।
उशद्रथो महाबाहुस्तस्य हेमः सुतोऽभवत् ॥२५॥
हेमस्य सुतपा जज्ञे सुतः सुतयशा[3] बली ।
जातो मनुष्ययोन्यां वै क्षीणे वंशे प्रजेप्सया ॥२६॥
महायोगी स तु बलिर्बद्धो यः स महामनाः ।

(१) वष्ठा इति च०, चेष्ठा इति ख० ग०, चष्ठा इति क० ।
(२) सुधीरस्तु इति ख० ग० । अत्र सुवीदर्भः इतिपाठः समीचीनः ।
(३) सुतपसो इति आदर्शपुस्तकमात्रे पाठो वर्त्तते ।

पुत्रानुत्पादयामास चातुर्वर्ण्यकरान् भुवि ॥२७॥
अङ्गं स जनयामास वङ्गं सुह्मं[१] तथैव च।
पुण्ड्रं कलिङ्गं च तथा बालेयं क्षत्रमुच्यते[२] ॥२८॥
बालेया ब्राह्मणाश्चैव तस्य वंशकराः प्रभोः।
बलेस्तु ब्रह्मणा दत्ता वराः प्रीतेन धीमतेः ॥२९॥
महायोगित्वमायुश्च कल्पायुःपरिमाणकं।
संग्रामे चाप्यजेयत्वं धर्मे चैव प्रभावना ॥३०॥
त्रैलोक्यदर्शनञ्चैव प्राधान्यं प्रसवे तथा।
बले चाप्रतिमत्वं वै धर्मतत्त्वार्थदर्शनं ॥३१॥
चतुरो नियतान् वर्णान् त्वं वै स्थापयतेति च।
इत्युक्तो विभुना राजा बलिः शान्तिं परां ययौ ॥३२॥
कालेन महता विद्वान् स्वं वै स्थानमुपागतः।
तेषां जनपदाः स्फीता वङ्गाङ्गसुह्मकास्तथा ॥३३॥
पुण्ड्राः कलिङ्गाश्च तथा तेषां वंशं निबोधत।
तस्य ते तनयाः सर्वे क्षेत्रजा मुनिसम्भवाः।
सम्भूता दीर्घतमसः सुदेष्णायां महौजसः ॥३४॥
ऋषय ऊचुः। कथं बलेः सुताः पञ्च जनिताः क्षेत्रजाः प्रभो।
ऋषिणा दीर्घतमसा एतन्नो ब्रूहि पृच्छतां ॥३५॥
सूत उवाच। अग्निजो[३] नाम विख्यात अमीढ्वीमानृषिः पुरा।

---

(१) सुह्ममित्यत्र ब्रह्ममितिपाठः सकृतः उत्तरत्र तथादर्शनात्।
(२) बालेयः क्षत्र उच्यते इतिपाठः साधीयान्।
(३) अग्नित इति ख० ग०।

भार्या वै ममता नाम बभूवास्य महात्मनः ॥३६॥
अग्निजस्य कनीयांस्तु पुरोधायो दिवौकसां ।
वृहस्पतिर्वृहत्तेजाः ममतां सोऽभ्यपद्यत ॥३७॥
उवाच ममता तन्तु वृहस्पतिमनिच्छती ।
अन्तर्वत्न्यस्मि ते भ्रातुर्ज्येष्ठस्याष्टमिता इति ॥३८॥
अयं हि मे महागर्भो रोदतेऽति वृहस्पते ।
अग्निजं ब्रह्म चाभ्यस्य षडङ्गं वेदमुद्गिरन् ॥३९॥
अमोघरेतास्त्वञ्चापि न मां भजितुमर्हसि ।
अस्मिन्नेव गते काले यथा वा मन्यसे प्रभो ॥४०॥
एवमुक्तस्तया सम्यग्वृहत्तेजा वृहस्पतिः ।
कामात्मानं महात्मा च नात्मानं सोऽभ्यधारयत् ॥४१॥
सम्बभूवैव धर्मात्मा तया सार्द्धं वृहस्पतिः ।
उत्सृजन्तं तदा रेतो गर्भस्थः सोऽभ्यभाषत ॥४२॥
तोखातक[१] न्यसे ह्यस्मिन् द्वयोर्नेहास्ति सम्भवः ।
अमोघरेतास्त्वञ्चापि पूर्वञ्चाहमिहागतः ॥४३॥
शशाप तं तदा क्रुद्ध एवमुक्तो वृहस्पतिः ।
उचथ्यजन्तं सुतं भ्रातुर्गर्भस्थं भगवानृषिः ॥४४॥
यस्मात्त्वमीदृशे काले सर्वभूतेप्सिते सति ।
मामेवमुक्तवान् मोहात्तमो दीर्घं प्रवेक्ष्यसि ॥४५॥
ततो दीर्घतमा नाम शापादृषिरजायत ।

---

(१) तोखातक इत्यत्र गौ तातक इति पाठः सङ्गतार्थः ।

अथाङ्गिरो बृहत्कीर्त्तिर्बृहस्पतिरिवौजसा ॥४६॥
ऊर्द्धरेतास्ततश्चापि न्यवसद्भ्रातुराश्रमे।
गोधर्मं सौरभेयात्तु वृषभाच्छ्रुतवान् प्रभो ॥४७॥
तस्य भ्राता पितृव्यस्तु चकार भवनं तदा।
तस्मिन् स्थिते तत्र वसति यदृच्छाभ्यागतो वृषः ॥४८॥
दर्भार्थमाहृतान् दर्भांश्चचार सुरभीसुतः।
जग्राह तं दीर्घतमा विस्फुरन्तश्च शृङ्गयोः ॥४९॥
स तेन निगृहीतस्तु न चचाल पदात्पदं।
ततोऽब्रवीद्वृषस्तं वै मुञ्च मां बलिनां वर ॥५०॥
न मयासादितस्तात बलवांस्त्वद्विधः क्वचित्।
त्र्यम्बकं वहता देवं यतो जातोऽस्मि भूतले ॥५१॥
मुञ्च मां बलिनां श्रेष्ठ प्रीतस्तेऽहं वरं वृणु।
एवमुक्तोऽब्रवीदेनं जीवंस्त्वं मे क्व यास्यसि ॥५२॥
तेन त्वाहं न मोक्ष्यामि परस्वाहं चतुष्पदं।
ततस्तं दीर्घतमसं स वृषः प्रत्युवाच ह ॥५३॥
नास्माकं विद्यते तात पातकं स्तेयमेव वा।
भक्ष्याभक्ष्यं न जानीमः पेयापेयञ्च सर्वशः ॥५४॥
कार्य्याकार्य्यं न वै विद्मो गम्यागम्यं तथैव च।
न पाप्मानो वयं विप्र धर्मो ह्येष गवां स्मृतः ॥५५॥
गवां नाम स वै श्रुत्वा संभ्रान्तस्त्वनुमुच्य तं।
भक्त्या चानुश्रविकया गोषु तं वै प्रसादयत् ॥५६॥
प्रसादिते गते तस्मिन् गोधर्मं भक्तितस्तु तं।

ममैव तदादत्ते तच्चिष्टस्तत्परायणः ॥५७॥
ततो यवीयसः पत्नीमौतथ्यस्याभ्यमन्यत ।
विचेष्टमानां रुदतीं दैवात् स मूढचेतनः ॥५८॥
अवलेपन्तु तं मत्वा शरद्वांस्तस्य नाक्षमत् ।
गोधर्मं वै बलात्कृत्वा सुषां स समभ्यमन्यत ॥५९॥
विपर्ययन्तु तं दृष्ट्वा शरद्वान् प्रत्यचिन्तयत् ।
भविष्यमर्थं ज्ञात्वा च महात्मा च न मृत्युतां ॥६०॥
प्रोवाच दीर्घतमसं क्रोधात् संरक्तलोचनः ।
गम्यागम्यं न जानीषे गोधर्मात् प्रार्थयत् सुषां ॥६१॥
दुर्वृत्तस्त्वं त्यजाम्येव गच्छ त्वं स्वेन कर्मणा ।
यस्मात्त्वमन्धो वृद्धश्च भर्त्तव्यो दुरनुष्ठितः ।
तेनासि त्वं परित्यक्तो दुराचारोऽसि मे मतिः ॥६२॥
सूत उवाच । कर्मण्यस्मिंस्ततः क्रूरे तस्य बुद्धिरजायत ।
निर्भर्त्स्य चैव बहुशो बाहुभ्यां परिगृह्य च ।
कोष्ठे समुद्रे प्रक्षिप्य गङ्गाम्भसि समुत्सृजत् ॥६३॥
उह्यमानः समुद्रस्तु[१] सप्ताहं स्रोतसा तदा ।
तं सस्त्रीको बलिर्नाम राजा धर्मार्थतत्त्ववित् ।
अपश्यन्मज्जमानन्तु स्रोतसाभ्यासमागतं ॥६४॥
तं गृहीत्वा स धर्मात्मा बलिर्वैरोचनस्तदा ।
अन्तःपुरे जुगोपैनं भक्ष्यैर्भोज्यैश्च तर्पयन् ॥६५॥
प्रीतः स वै वरेणाथ छन्दयामास वै बलिं ।

(१) उह्यमानं समुद्रेण इतिपाठः सङ्गतः ।

स च तस्मादरं वव्रे पुत्रार्थं दानवर्षभः ॥६६॥

बलिरुवाच । सन्तानार्थं महाभाग भार्यया मम मानद ।
पुत्रान् धर्मार्थसंयुक्तान् उत्पादयितुमर्हसि ॥६७॥
एवमुक्तस्तु तेनर्षिस्तथास्त्वित्युक्तवान् हि तं ।
सुदेष्णां नाम भार्यां वै राजास्मै प्राहिणोत्तदा ॥६८॥
अन्धं वृद्धञ्च तं दृष्ट्वा न सा देवी जगाम ह ।
स्वाञ्च धात्रेयकीं तस्मै भूषयित्वा व्यसर्जयत् ॥६९॥
कक्षीवच्चक्षुषौ तस्यां शूद्रयोन्यामृषिर्वशी ।
जनयामास धर्मात्मा पुत्रावेतौ महौजसौ ॥७०॥
कक्षीवच्चक्षुषौ तौ तु दृष्ट्वा राजा बलिस्तदा ।
प्राधीतौ(१) विधिवत्सम्यगीश्वरौ ब्रह्मवादिनौ ॥७१॥
सिद्धौ प्रत्यक्षधर्माणौ बुद्धौ श्रेष्ठतमावपि ।
ममैताविति होवाच बलिर्वैरोचनस्त्वृषिं ॥७२॥
नेत्युवाच ततस्तान्तु ममैताविति चाब्रवीत् ।
उत्पन्नौ शूद्रयोनौ तु भव च्छद्मा सुरोत्तमौ ॥७३॥
अन्धं वृद्धं च मां मत्वा सुदेष्णा महिषी तव ।
प्राहिणोदवमानाय शूद्रां धात्रेयिकां मम ॥७४॥
ततः प्रसादयामास पुनस्तमृषिसत्तमं ।
बलिर्भार्यां सुदेष्णां च भर्त्सयामास वै प्रभुः ॥७५॥
पुनश्चैनामलङ्कृत्य ऋषये प्रत्यपादयत् ।
तां स दीर्घतमा देवीमब्रवीत् यदि मां शुभे ॥७६॥

(१) श्रीयुताविति ख० ग०, प्राद्योताविति ङ० च० ।

दध्ना लवणमिश्रेण स्वभ्यक्तं[1] नग्नकं तथा ।
लिहिष्यस्यजुगुप्सन्तो आपादतलमस्तकं ॥७७॥
ततस्त्वं प्राप्स्यसे देवि पुत्रांश्च मनसेप्सितान् ।
तस्य सा तद्वचो देवी सर्वं कृतवती तथा ॥७८॥
अपानञ्च समासाद्य जुगुप्सन्ती न्यवर्जयत् ।
तामुवाच ततः सर्षिर्यत्ते परिहृतं शुभे ।
विनापानं कुमारं त्वं जनयिष्यसि पूर्वजं ॥७९॥
ततस्तं दीर्घतमसं सा देवी प्रत्युवाच ह ।
नार्हसि त्वं महाभाग पुत्रं दातुं ममेदृशं ॥८०॥
ऋषिरुवाच । तवापराधो देव्येष नान्यथा भवितानु वै ।
देवीदानीञ्च ते पुत्रमहन्दास्यामि सुव्रते[2] ॥८१॥
तस्यापानं विना चैव योग्याभावो भविष्यति ।
तां स दीर्घतमाश्चैव कुक्षौ स्पृष्ट्वेदमब्रवीत् ॥८२॥
प्राशितं दधि यत्तेऽद्य ममाङ्गाद्वै शुचिस्मिते ।
तेन ते पूरितो गर्भः पौर्णमास्यामिवोदधिः ॥८३॥
भविष्यन्ति कुमारास्ते पञ्च देवसुतोपमाः ।
तेजस्विनः पराक्रान्ता यज्वानो धार्मिकास्तथा ॥८४॥
ततोऽङ्गस्तु सुदेष्णाया ज्येष्ठपुत्रो व्यजायत ।
वङ्गस्तस्मात्कलिङ्गस्तु पुण्ड्रो ब्रह्मस्तथैव च ॥८५॥

---

(१) स्वभ्यक्तमिति पाठः साधुः ।
(२) शोभने इति ख० ग० ।

वंशभाजस्तु पश्चैते बलेः क्षेत्रेऽभवंस्तदा ।
इत्येते दीर्घतमसा बलेर्दत्ताः सुताः पुरा ॥८६॥
प्रजास्त्वपहृता[१] स्तस्य ब्रह्मणा कारणं प्रति ।
अपत्यामात्यदारेषु स्वेषु मा भन्महात्मनः ॥८७॥
ततो मनुष्ययोन्यां वै जनयामास स प्रजाः[२] ।
सुरभिर्दीर्घतमसमथ प्रीतो वचोऽब्रवीत् ॥८८॥
विचार्य यस्माद्गोधर्म्मं त्वमेवं कृतवानसि ।
तेन न्यायेन[३] सुमुचे अहं प्रीतोस्मि तेन ते ॥८९॥
तस्मात्तव तमो दीर्घं निस्तुदाम्यद्य पश्य वै ।
बार्हस्पत्यञ्च यत्तेऽन्यत्पापं सन्तिष्ठते तनौ ॥९०॥
जरामृत्युभयञ्चैव आघ्राय प्रणुदामि ते ।
आघ्रातमात्रः सोऽपश्यत् सद्यस्तमसि नाशिते ॥९१॥
आयुष्मांश्च युवा चैव चक्षुष्मांश्च ततोऽभवत् ।
गवा दीर्घतमाः सोऽथ गौतमः समपद्यत ॥९२॥
कक्षीवांस्तु ततो गत्वा सह पित्रा गिरिव्रजम् ।
यथोद्दिष्टं हि पित्रर्थे चचार विपुलं तपः ॥९३॥

---

(१) प्रजाश्चपहृता इति क०, प्रजात्वपहृता इति ख० ग०, प्रजास्तुप-हृता इति ङ०, प्राडात्वपहृता इति ज०, इत्येते दीर्घतमसा इत्यादि सन्तानाश्चोभयोस्तयोः इत्यन्तं ङ० च० पुस्तकयोर्न विद्यते ।
(२) प्रजास्त्वपहृता इत्यादि जनयामास स प्रजाः इत्यन्तं, एषां श्लोका-र्द्धानां परस्परं सङ्गतिविरहात् अत्र कतिपयश्लोकपतनं सम्भाव्यते ।
(३) न्यायास्म इति क० ङ० ज०, एतत् श्लोकार्द्धं अन्येष्वादर्शपुस्तकेषु न विद्यते ।

ततः कालेन महता तपसा भावितः स वै ।
विधूय मनुजो दोषान् ब्रह्मण्यं प्राप्तवान् प्रभुः ॥९४॥
ततोऽब्रवीत् पिता चैनं पुत्रवानस्म्यहं प्रभो ।
सत्पुत्रेण त्वया तात कृतार्थोऽस्मि यशस्विना ॥९५॥
युक्तात्मा हि ततः सोऽथ प्राप्तवान् ब्रह्मणा स्वयं ।
ब्राह्मण्यं प्राप्य कक्षीवान् सहस्रमसृजत् सुतान् ॥९६॥
कृष्णाङ्गा(१) गौतमास्ते वै स्मृताः कक्षीवतः सुताः ।
इत्येष दीर्घतमसो बलेर्वैरोचनस्य वै ॥९७॥
समागमः समाख्यातः सन्तानश्चोभयोस्तयोः ।
बलिस्तानभिषिच्येह पञ्चपुत्रानकल्मषान् ॥९८॥
कृतार्थः सोऽपि योगात्मा योगमाश्रित्य च प्रभुः ।
अदृश्यः सर्वभूतानां कालाकाङ्क्षी चरत्युत ॥९९॥
तत्राङ्गस्य तु राजर्षे राजासीद्दधिवाहनः ।
सापराधस्तु देष्णाया अनपानोऽभवन्नृपः ॥१००॥
अनपानस्य पुत्रस्तु राजा दिविरथः स्मृतः ।
पुत्रो दिविरथस्यासीद् विद्वान् धर्मरथो नृपः ॥१०१॥
स वै धर्मरथः श्रीमान् येन विष्णुपदे गिरौ ।
सोमः शक्रेण सह वै यज्ञे पीतो महात्मना ॥१०२॥
ग्रहणु धर्मरथस्यापि राजा चित्ररथोऽभवत् ।
लोमपाद इति ख्यातो यस्य शान्ता सुताऽभवत् ॥१०३॥

(१) कृष्णाङ्गा इति ख० ग० ङ० ज० ।

अङ्गो वै चण्डिकस्तस्य वारणः शक्रवारणः[१]।
आनयामास स महीं मन्त्रैर्वाहनमुत्तमं ॥१०४॥
हर्य्यङ्गस्य तु दायादो राजा भद्ररथः किल।
अथ भद्ररथस्यासीद् वृहत्कर्मा प्रजेश्वरः ॥१०५॥
वृहद्रथः सुतस्तस्य तस्मादजज्ञे वृहन्मनाः।
वृहन्मनास्तु राजेन्द्रं जनयामास वै सुतं ॥१०६॥
नाम्ना जयद्रथं नाम तस्माद्दृढरथो नृपः।
आसीद्दृढरथस्यापि विश्वजिज्जनमेजयः ॥१०७॥
दायादस्तस्य चाङ्गेभ्यो यस्मात् कर्णोऽभवन्नृपः।
कर्णस्य सुरसेनस्तु द्विजस्तस्यात्मजः स्मृतः ॥१०८॥
ऋषय ऊचुः। सूतात्मजः कथं कर्णः कथं चाङ्गस्य वंशजः।
एतदिच्छामहे श्रोतुमत्यर्थं कुशलो ह्यसि ॥१०९॥
सूत उवाच। वृहद्भानोः सुतो जज्ञे नाम्ना राजा वृहन्मनाः।
तस्य पत्नीद्वयं चासीत् चैद्यस्योभे च ते सुते ॥११०॥
यशोदेवी च सत्या च ताभ्यां वंशस्तु भिद्यते।
जयद्रथस्तु राजेन्द्रो यशोदेव्यां व्यजायत ॥१११॥
ब्रह्मक्षत्रान्तरः[२] सत्याविजयो नाम विश्रुतः[३]।
विजयस्य धृतिः पुत्रस्तस्य पुत्रो धृतव्रतः ॥११२॥
धृतव्रतस्य पुत्रस्तु सत्यकर्मा महायशाः।
सत्यकर्मसुतश्चापि सूतस्त्वधिरथस्तु वै ॥११३॥

---

(१) चक्रवारण इति ग०।
(२) ब्रह्मक्षत्रान्तर इति ख० ग०।
(३) ब्रह्मक्षत्रान्तरं सत्या विजयं नाम विश्रुतमिति पाठो विशुद्धः।

स कर्णं परिजग्राह तेन कर्णस्तु सूतजः ।
एतद्वः कथितं सर्वं कर्णो यद्वै प्रचोदितं ॥११४॥
एतेऽङ्गवंशजाः सर्वे राजानः कीर्त्तिता मया ।
विस्तरेणानुपूर्व्या च पुरोस्तु शृणुत प्रजाः ॥११५॥
सूत उवाच । पुरोः पुत्रो महाबाहुराजासीज्जनमेजयः ।
अविद्धस्तु सुतस्तस्य यः प्राचीमजयद्दिशं ॥११६॥
अविद्धतः प्रवीरस्तु मनस्युरभवत्सुतः ।
राजाथो जयदो नाम मनस्योरभवत्सुतः ॥११७॥
दायादस्तस्य चाप्यासीद्धुन्धुर्नाम महीपतिः ।
धुन्धोर्बहुगवी पुत्रः सम्यातिस्तस्य चात्मजः ॥११८॥
सम्यातेरथ रौद्राश्वस्तस्य पुत्रान्निबोधत ।
रौद्राश्वस्य घृताच्यां वै दशाप्सरसि सूनवः ॥११९॥
रुचेयुश्च कृतेयुश्च वक्षेयुः स्थण्डिलेयु च ।
घृतेयुश्च जलेयुश्च स्थलेयुश्चैव सप्तमः ॥१२०॥
धर्मेयुः सन्नतेयुश्च वनेयुर्दशमस्तु सः ।
रुद्रा शूद्रा च मद्रा च शुभा जामलजा तथा ॥१२१॥
तला खला च सप्तैता या च गोपजला स्मृता ।
तथा ताम्ररसा चैव रत्नकूटी च तादृशी ॥१२२॥
आत्रेयो वंशतस्तासां भर्त्ता नाम्ना प्रभाकरः ।
अनाधृष्टस्तु राजर्षी रिचेयुस्तस्य चात्मजः ॥१२३॥
रिचेयोर्ज्वलना नाम भार्या वै तक्षकात्मजा ।
यस्यां देव्यां स राजर्षीरन्तिं नाम त्वजीजनत् ॥१२४॥

रन्तिनारः सरस्वत्यां पुत्रानजनयच्छुभान् ।
त्रसुं तथा प्रतिरथं ध्रुवञ्चैवातिधार्म्मिकं ॥१२५॥
गौरी कन्या च विख्याता मान्धातुर्जननी शुभा ।
धुर्य्यः प्रतिरथस्यापि कण्ठस्तस्याभवत् सुतः ॥१२६॥
मेधातिथिः सुतस्तस्य यस्मात् काण्ठायना द्विजाः ।
इतिनानुयमस्यासीत्[१] कन्या साजनयत्सुतान् ॥१२७॥
त्रसुः सुदयितं पुत्रं मलिनं ब्रह्मवादिनं ।
उपदातं ततो लेभे चतुरस्त्विति सात्मजान् ॥१२८॥
सुष्मन्त[२] मथ दुष्मन्तं प्रवीरमनघन्तथा ।
चक्रवर्त्ती ततो जज्ञे दौष्मान्तिर्नृपसत्तमः ॥१२९॥
शकुन्तलायां भरतो यस्य नाम्ना तु भारतं ।
दुष्मन्तं प्रति राजानं वागुवाचाशरीरिणी ॥१३०॥
माता भस्त्रा पितुः पुत्रो येन जातः स एव सः ।
भर स्वपुत्रं दुष्मन्त सत्यमाह शकुन्तला ॥१३१॥
रेतोधाः पुत्रं नयति नरदेव यमक्षयात् ।
त्वञ्चास्य धाता गर्भस्य मावमंस्थाः शकुन्तलां ॥१३२॥
भरतस्तिसृषु स्त्रीषु नव पुत्रानजीजनत् ।
नाभ्यनन्दच्च तान् राजा नानुरूपानमेत्युत ॥१३३॥
ततस्ता मातरः क्रुद्धाः पुत्रान्निन्युर्यमक्षयं ।

---

(१) इतिनानुभा यस्यासीदिति ख० । एतत् श्लोकार्द्धं ख० ङ० च० पुस्तकव्यतिरिक्तादर्शपुस्तकेषु न विद्यते ।
(२) समन्तमिति ख० ग० ।

ततस्तस्य नरेन्द्रस्य वितथं पुत्रजन्म तत् ॥१३४॥
ततोमरुद्भिरानीय पुत्रस्तु स बृहस्पतेः ।
संक्रामितो भरद्वाजो मरुद्भिः क्रतुभिर्विभुः ॥१३५॥
तत्रैवोदाहरन्तीदं भरद्वाजस्य धीमतः ।
जन्मसंक्रमणञ्चैव मरुद्भिर्भरताय वै ॥१३६॥
पत्न्यामासन्नगर्भायामशिजः संस्थितः किल ।
भ्रातुर्भार्यां स दृष्ट्वाथ बृहस्पतिरुवाच ह ।
अलङ्कृत्य तनुं स्वान्तु मैथुनं देहि मे शुभे ॥१३७॥
एवमुक्ताऽब्रवीदेनमन्तर्वत्नी ह्यहं विभो ।
गर्भः परिणतश्चायं ब्रह्म व्याहरते गिरा ॥१३८॥
अमोघरेतास्त्वञ्चापि धर्मश्चैव विगर्हितः ।
एवमुक्तोऽब्रवीदेनां स्मयमानो बृहस्पतिः ॥१३९॥
विनयो नोपदेष्टव्यस्त्वया मम कथञ्चन ।
धर्षमाणः प्रसह्यैनां मैथुनायोपचक्रमे ॥१४०॥
ततो बृहस्पतिं गर्भो धर्षमाणमुवाच ह ।
सन्निविष्टो ह्यहं पूर्वमिह तात बृहस्पते ॥१४१॥
अमोघरेताश्च भवान्नावकाशोऽस्ति च द्वयोः ।
एवमुक्तः स गर्भेण कुपितः प्रत्युवाच ह ॥१४२॥
यस्मान्मामीदृशे काले सर्वभूतेप्सिते सति ।
प्रतिषेधसि तत्तस्मात् तमो दीर्घं प्रवेक्ष्यसि ॥१४३॥
पादाभ्यान्तेन तच्छुक्रं मातुर्द्वारं बृहस्पतेः ।
तद्रेतस्तु तयोर्मध्ये निवार्य्यः शिशुकोऽभवत् ॥१४४॥

सद्योजातं कुमारन्तं दृष्ट्वाऽथ ममताऽब्रवीत्।
गमिष्यामि स्वकं स्थानं वै भर द्वाजं बृहस्पते ॥१४५॥
एवमुक्त्वा गतायां स पुत्रन्त्यजति तत्क्षणात्।
भरस्व बाढमित्युक्तो भरद्वाजस्ततोऽभवत् ॥१४६॥
मातापितृभ्यां संत्यक्तं दृष्ट्वाथ मरुतः शिशुं।
गृहीत्वैनं भरद्वाजं जग्मुस्ते कृपया ततः ॥१४७॥
तस्मिन् काले तु भरतो मरुद्भिः क्रतुभिः क्रमात्।
काम्यनैमित्तिकैर्यज्ञैर्यजते पुत्रलिप्सया ॥१४८॥
यदा स यजमानो वै पुत्रान्नासादयत् प्रभुः।
यज्ञं ततो मरुत्सोमं पुत्रार्थे पुनराहरत् ॥१४९॥
तेन ते मरुतस्तस्य मरुत्सोमेन तोषिताः।
भरद्वाजं ततः पुत्रं बार्हस्पत्यं मनीषिणं ॥१५०॥
भरतस्तु भरद्वाजं पुत्रं प्राप्य तदाऽब्रवीत्।
प्रजायां संहृतायां वै कृतार्थोऽहं त्वया विभो ॥१५१॥
पूर्वन्तु वितथं तस्य कृतं वै पुत्रजन्म हि।
ततः स वितथो नाम भरद्वाजस्तथाऽभवत् ॥१५२॥
तस्माद्दिव्यो भरद्वाजो ब्राह्मण्यात् क्षत्रियोऽभवत्।
द्विमुख्यायननामा स[1] स्मृतो द्विपितरस्तु[2] वै॥१५३॥
ततोऽथ वितथे जाते भरतः स दिवं ययौ।

---

(१) अत्र, द्योमुख्यायननामा स इति पाठोऽपि सङ्कृतः। द्यामुख्यायन-नामानः इति ङ० च०, द्यामुख्यायननामाम इति ख० ग०।

(२) द्विपितृक इति पाठो विशुद्धः।

वितथस्य तु दायादो भुवमन्युर्बभूव ह ॥१५४॥
महाभूतोपमाश्चासंश्चत्वारो भुवमन्युजाः ।
वृहत्क्षत्रो(१) महावीर्य्यो नरो गार्ग्यश्च वीर्य्यवान् ॥१५५॥
नरस्य साङ्कृतिः पुत्रस्तस्य पुत्रौ महौजसौ ।
गुरुवीर्य्यस्त्रिदेवश्च साङ्कृत्यावपरौ स्मृतौ ॥१५६॥
दायादाश्चापि गार्ग्यस्य शिनिबद्धाद्(२) बभूव(३) ह ।
स्मृताश्चैते ततो गार्ग्याः क्षात्रोपेता द्विजातयः ॥१५७॥
महावीर्य्यसुतश्चापि भीमस्तस्मादुभक्षयः(४) ।
तस्य भार्य्या विशाला तु सुषुवे वै सुतांस्त्रयः(५) ॥१५८॥
त्र्य्यारुणिं पुष्करिणं तृतीयं सुषुवे कपिं ।
कपेः(६) क्षत्रवरा ह्येते तयोः प्रोक्ता महर्षयः ॥१५९॥
गार्ग्याः साङ्कृतयो वीर्य्याः क्षात्रोपेता द्विजातयः ।
संश्रिताङ्गिरसं पक्षं वृहत्क्षत्रस्य वक्ष्यति ॥१६०॥
वृहत्क्षत्रस्य दायादः सुहोत्रो नाम धार्म्मिकः ।
सुहोत्रस्यापि दायादो हस्ती नाम बभूव ह ।
तेनेदं निर्म्मितं पूर्वं नाम्ना वै हस्तिना पुरं ॥१६१॥
हस्तिनश्चापि दायादास्त्रयः परमधार्म्मिकाः ।
अजमीढो द्विजामीढः पुरुमीढस्तथैव च ॥१६२॥

(१) वृहत्क्षेत्र इति ख०, महत्क्षेत्र इति ग० ।
(२) शितिबन्धादिति ख० ।
(३) बभूव इत्यत्र आर्षप्रयोगादेकवचनम् ।
(४) दुदक्षयः इति ङ० ।
(५) त्रय इति द्वितीयार्थे प्रथमा ।
(६) कपेरित्यनन्तरं एकं द्वे वा वाक्यं पतितं ।

अजमीढस्य पुत्रास्तु[१] शुभाः शुभकुलोद्वहाः।
तपसोऽन्ते सुमहतो राज्ञो वृद्धस्य धार्म्मिकाः ॥१६३॥
भरद्वाजप्रसादेन शृणुध्वं तस्य विस्तरं।
अजमीढस्य केशिन्यां कण्ठः समभवत्किल ॥१६४॥
मेधातिथिः सुतस्तस्य तस्मात् कण्ठायना द्विजाः।
अजमीढस्य धूमिन्यां जज्ञे बृहद्वसु[२]र्नृपः ॥१६५॥
बृहद्वसोर्बृहद्विष्णुः पुत्रस्तस्य महायशाः।
बृहत्कर्मा सुतस्तस्य पुत्रस्तस्य बृहद्रथः ॥१६६॥
विश्वजित्तनयस्तस्य सेनजित्तस्य चात्मजः।
अथ सेनजितः पुत्राश्चत्वारो लोकविश्रुताः ॥१६७॥
रुचिराश्वश्च काव्यश्च रामो दृढधनु[३] स्तथा।
वत्स[४]श्चावन्तको[५] राजा यस्य ते परिवत्सराः ॥१६८॥
रुचिराश्वस्य दायादः पृथुषेणो महायशाः।
पृथुषेणस्य पारस्तु पारान्नीपोऽथ जज्ञिवान् ॥१६९॥
यस्य चैकशतश्चासीत् पुत्राणामिति नः श्रुतं।
नीपा इति समाख्याता राजानः सर्व एव ते ॥१७०॥
तेषां वंशकरः श्रीमान् राजासीत्कीर्त्तिवर्द्धनः।

---

(१) पञ्च इति ङ० च०।
(२) बृहद्धनुरिति ङ० च०।
(३) दृढनुरिति ख० ग०।
(४) वत्स इत्यत्र काव्यः रामो वा इति, अथवा काव्यश्च इत्यत्र वत्सश्च इति, अथवा राम इत्यत्र वत्स इति पाठः सम्भाव्यते।
(५) चावन्तिको इति पाठः साधुः।

काम्पिल्ये[१] समरो नाम स चेष्टसमरोऽभवत् ॥१७१॥
समरस्य परः पारः सत्सदश्च इति त्रयः ।
पुत्राः सर्वगुणोपेताः पारपुत्रो पृथुर्बभौ ॥१७२॥
पृथोस्तु सुकृतिर्नाम सुकृतेनेह कर्मणा ।
जज्ञे सर्वगुणोपेतो विभ्राजस्तस्य चात्मजः ॥१७३॥
विभ्राजस्य तु दायादस्त्वणुहो नाम पार्थिवः ।
बभूव शुकजामाता कृत्वीभर्त्ता महायशाः ॥१७४॥
अणुहस्य तु दायादो ब्रह्मदत्तो महातपाः ।
योगसूनुः सुतस्तस्य विष्वक्सेनोऽभवन्नृपः ॥१७५॥
[२]विभ्राजपुत्रा राजानः सुकृतेनेह कर्म्मणा ।
विष्वक्सेनस्य पुत्रस्तु उदक्सेनो बभूव ह ॥१७६॥
भल्लाटस्तस्य दायादो येन राजा पुरा हतः ।
भल्लाटस्य तु दायादो राजासीज्जनमेजयः ।
उग्रायुधेन तस्यार्थे सर्वे नीपाः प्रणाशिताः ॥१७७॥
ऋषय ऊचुः । उग्रायुधः कस्य सुतः कस्मिन् वंशे च कीर्त्यते ।
किमर्थञ्चैव नीपास्ते तेन सर्वे प्रणाशिताः ॥१७८॥
सूत उवाच । द्विमीढस्य तु दायादो विद्वान् जज्ञे यवी नरः ।
धृतिमांस्तस्य पुत्रस्तु तस्य सत्यधृतिः सुतः ॥१७९॥
अथ सत्यधृतेः पुत्रो दृढनेमिः प्रतापवान् ।
दृढनेमिसुतश्चापि सुवर्म्मा नाम पार्थिवः ॥१८०॥

---

(१) काम्पिल्ये इति ख० ग० ।

(२) विभ्राजपुत्रा इति श्लोकार्द्धं पूर्व्वापरश्लोकार्द्धाभ्यां सङ्गतिविरहात् लेखकेन भ्रमादन्यतः स्थानादत्रोद्धृतं ।

आसीत् सुवर्म्मणः पुत्रः सार्वभौमः प्रतापवान् ।
सार्वभौम इति ख्यातः पृथिव्यामेकराड्बभौ ॥१८१॥
तस्यान्वये च महति महत्पौरवनन्दनः ।
महत्पौरवपुत्रस्तु राजा रुक्मरथः स्मृतः ॥१८२॥
अथ रुक्मरथस्यापि सुपार्श्वो नाम पार्थिवः ।
सुपार्श्वतनयश्चापि सुमतिर्नाम धार्मिकः ॥१८३॥
सुमतेरपि धर्म्मात्मा राजा सन्नतिमान् प्रभुः ।
तस्यासीत्सन्नतिर्नाम कृत[1]स्तस्य सुतोऽभवत् ॥१८४॥
शिष्यो हिरण्यनाभेस्तु कौथुमस्य महात्मनः ।
चतुर्विंशतिधा तेन प्रोक्तास्ताः सामसंहिताः ॥१८५॥
स्मृतास्ते प्राच्यनामानः कार्त्ताः साम्नान्तु सामगः ।
कार्त्तिरुग्रायुधः सोऽथ वीरः पौरवनन्दनः ॥१८६॥
बभूव येन विक्रम्य पृषतस्य[2] पितामहः ।
नीलो नाम महाबाहुः पञ्चालाधिपतिर्हतः ॥१८७॥
उग्रायुधस्य दायादः क्षेमो नाम महायशाः ।
क्षेमात्सुवीरः संजज्ञे सुवीरस्य नृपञ्जयः ।
नृपञ्जयाद्वीररथो इत्येते पौरवाः स्मृताः ॥१८८॥
अजमीढस्य नीलिन्यां नीलः समभवन्नृपः ।
नीलस्य तपसोग्रेण सुशान्तिरभ्यजायत ॥१८९॥
पुरुजानुः सुशान्तेस्तु रिक्षस्तु पुरुजानुजः ।

(१) कृतिरिति ख० ग० ।
(२) प्रतपस्येति ख० ग०, वृषतस्येति ङ० च० । एष श्लोकः ख० ग० ङ० च० पुस्तकव्यतिरिक्तादर्शपुस्तकेषु न विद्यते ।

ततस्तु रिक्थदायादा भेदाश्च तनयास्त्विमे ॥१८०॥
मुद्गलः सृञ्जयश्चैव राजा बृहदिषुस्तथा ।
यवीयांश्चापि विक्रान्तः कम्पिल्यश्चैव पञ्चमः ॥१८१॥
पञ्चानां रक्षणार्थाय पितैतानभ्यभाषत ।
पञ्चानां विद्धि पञ्चैतान् स्फीता जनपदा युताः ॥१८२॥
अलं संरक्षणे तेषां पञ्चाला इति विश्रुताः ।
मुद्गलस्यापि मौद्गल्याः क्षात्रोपेता द्विजातयः ॥१८३॥
एते ह्याङ्गिरसः पक्षे संश्रिताः कण्ठमुद्गलाः ।
मुद्गलस्य सुतो ज्येष्ठो ब्रह्मिष्ठः सुमहायशाः ॥१८४॥
इन्द्रसेना यतो गर्भं बध्न्यश्वं प्रत्यपद्यत ।
बध्न्यश्वान्मिथुनं जज्ञे मेनका इति नः श्रुतिः ॥१८५॥
दिवोदासश्च राजर्षिरहल्या च यशस्विनी ।
शारद्वतस्तु दायादमहल्या समसूयत ॥१८६॥
शतानन्दमृषिश्रेष्ठं तस्यापि सुमहायशाः ।
पुत्रः सत्यधृतिर्नाम धनुर्वेदस्य पारगः ॥१८७॥
अथ सत्यधृतेः शुक्रं दृष्ट्वाप्सरसमग्रतः ।
प्रचस्कन्दे शरस्तम्बे मिथुनं समपद्यत ॥१८८॥
कृपया तच्च जग्राह शन्तनुर्मृगयां गतः ।
कृपः स्मृतः स वै तस्माद्गौतमी च कृपी तथा ॥१८९॥
एते शारद्वताः प्रोक्ताः उतथ्यो गौतमान्वयः ।
अत ऊर्द्ध्वं प्रवक्ष्यामि दिवोदासस्य सन्ततिं ॥२००॥
दिवोदासस्य दायादो ब्रह्मिष्ठो मित्रयुर्नृपः ।

मैत्रेयस्तु ततो जज्ञे स्मृता एतेऽपि संश्रिताः ॥२०१॥
एतेऽपि संश्रिताः पक्षं क्षात्रोपेतास्तु भार्गवाः[१] ।
राजापि च्यवनो विद्वान् ततः प्रतिरथोऽभवत् ॥२०२॥
अथ वै च्यवनाद्धीमान् सुदासः समपद्यत ।
सौदासः सहदेवश्च सोमकस्तस्य चात्मजः ॥२०३॥
अजमीढः पुनर्जातः क्षीणे वंशे स सोमकः ।
सोमकस्य सुतो जन्तुर्हते तस्मिन् शतं विभो ॥२०४॥
[२]पुत्राणा[३]मजमीढस्य सोमकत्वे महात्मनः ।
तेषां यवीयान् पृषतो द्रुपदस्य पितामहः ॥२०५॥
धृष्टद्युम्नः सुतस्तस्य धृष्टकेतुश्च तत्सुतः ।
महिषी चाजमीढस्य धूमिनी पुत्रगर्धिनी ॥२०६॥
पुनर्भवे तपस्तेपे शतं वर्षाणि दुश्चरं ।
हुताग्न्यनिद्रा ह्यभवत् पवित्रमितभोजना ॥२०७॥
अहोरात्रं कुशेष्वेव सुष्वाप सुमहाव्रता ।
तस्यां वै धूम्रवर्णायामजमीढश्च वीर्यवान् ॥२०८॥
ऋक्षं संजनयामास धूम्रवर्णं शिताग्रजम् ।
ऋक्षात् संवरणो जज्ञे कुरुः संवरणादभूत् ॥२०९॥
यः प्रयागं पदाक्रम्य कुरुक्षेत्रञ्चकार ह ।
कृष्ट्वैनं सुमहातेजा वर्षाणि सुबह्नन्यथ ॥२१०॥

(१) भार्गवमिति पाठः सङ्गतः ।
(२) पुत्राणामिति श्लोकात् प्राक् कतिपयश्लोकपतनं सम्भावनीयं अर्थ-सङ्गतिविरहात् ।
(३) पुत्राणामित्यत्र पुत्रशतमिति पाठः सङ्गतः ।

कृष्यमाणे तदा शक्रस्तत्रास्य वरदो बभौ ।
पुण्यञ्च रमणीयञ्च पुण्यकृद्भिर्निषेवितं ॥२११॥
तस्यान्ववायजाः ख्याताः कुरवो नृपसत्तमाः ।
कुरोस्तु दयिताः पुत्राः सुधन्वा जह्नुरेव च ॥२१२॥
परिक्षितो महाराजः पुत्रकश्चारिमर्दनः ।
सुधन्वनस्तु दायादः सुहोत्रो मतिमान् स्मृतः ॥२१३॥
च्यवनस्तस्य पुत्रस्तु राजा धर्मार्थकोविदः ।
च्यवनस्य कृतः पुत्रः इष्ट्वा यज्ञैर्महातपाः ॥२१४॥
विश्रुतं जनयामास पुत्रमिन्द्रसखं नृपः ।
विद्योपरिचरं वीरं वसुं नामान्तरिक्षगं ॥२१५॥
विद्योपरिचराज्जज्ञे गिरिकासप्तसूनवः ।
महारथो मगधरो विश्रुतो यो बृहद्रथः ॥२१६॥
प्रत्यग्रहः कुशश्चैव यमाहुर्मणिवाहनं ।
मार्थिल्यश्च ललित्यश्च मत्स्यकालश्च सप्तमः ॥२१७॥
बृहद्रथस्य दायादः कुशाग्रो नाम विश्रुतः ।
कुशाग्रस्यात्मजश्चैव ऋषभो नाम वीर्यवान् ॥२१८॥
ऋषभस्यापि दायादः पुष्पवान्नाम धार्मिकः ।
विक्रान्तस्तस्य दायादो राजा सत्यहितः स्मृतः ॥२१८॥
तस्य पुत्रः सुधन्वा च तस्मादूर्ज्जः प्रतापवान् ।
ऊर्ज्जस्य नभसः पुत्रस्तस्माज्जज्ञे स वीर्यवान् ॥
शकले द्वे स वै जातो जरया सन्धितस्तु सः ।
जरासन्धो महाबाहुर्जरया सन्धितस्तु सः ॥२२०॥

सर्व्वक्षत्रस्य जेताऽसौ जरासन्धो महाबलः ।
जरासन्धस्य पुत्रस्तु सहदेवः प्रतापवान् ॥२२१॥
सहदेवात्मजः श्रीमान् सोमाधिः सुमहातपाः ।
श्रुतश्रवास्तु सोमाधेर्मागधः परिकीर्त्तितः ॥२२२॥
सूत उवाच । परिक्षितस्य दायादो बभूव जनमेजयः ।
(१)श्रुतसेनस्य दायादो भीमसेनोऽपि नामतः ॥२२३॥
जह्नुस्त्वजनयत् पुत्रं सुरथं नाम भूमिपं ।
सुरथस्य तु दायादो वीरो राजा विदूरथः ॥२२४॥
विदूरथसुतश्चापि सार्व्वभौम इति श्रुतिः ।
सार्व्वभौमाज्जयत्सेन आराधिस्तस्य चात्मजः ॥२२५॥
आराधितो महासत्व अयुतायुस्ततः स्मृतः ।
अक्रोधनोऽयुतायोऽस्तु तस्माद्देवातिथिः स्मृतः ॥२२६॥
देवातिथेस्तु दायाद ऋच एव बभूव ह ।
भीमसेनस्तथा ऋचाद्दिलीपस्तस्य चात्मजः ॥२२७॥
दिलीपस्तनुः प्रतिप(२)स्तस्य पुत्रास्त्रयः स्मृताः ।
देवापिः शन्तनुश्चैव वाह्लीकश्चैव ते त्रयः ॥२२८॥
(३)वाह्लीकस्य तु विज्ञेयः सप्तवाह्लीश्वरो नृपः ।
वाह्लीकस्य सुतश्चैव सोमदत्तो महायशाः ।
जज्ञिरे सोमदत्तात्तु भूरिर्भूरिश्रवाः शलः ॥२२९॥
देवापिस्तु प्रवव्राज वनं धर्म्मपरीप्सया ।

---

(१) श्रुतसेनस्येति श्लोकार्द्धात् प्राक् श्लोकैकः श्लोकार्द्धं वा पतितः ।
(२) प्रतिभ इति ख० ।
(३) एतत्श्लोकार्द्धं लिपिकरप्रमादाज्जनितम् ।

उपाध्यायस्तु देवानां देवापिरभवन्मुनिः ॥२३०॥
च्यवनोऽस्य हि पुत्रस्तु इष्टकस्य महात्मनः।
शन्तनुस्त्वभवद्राजा विद्वान् वै स महाभिषः ॥२३१॥
इमं चोदाहरन्त्यत्र श्लोकं प्रति महाभिषं ।
यं यं राजा स्पृशति वै जीर्णं समयतो नरं ॥२३२॥
पुनर्युवा स भवति तस्मात्तं शन्तनुं विदुः ।
ततोऽस्य शन्तनुत्वं वै प्रजास्विह परिश्रुतं ।
स उपयेमे धर्म्मात्मा शन्तनुर्जाह्नवीं नृपः ॥२३३॥
तस्यां देवव्रतं भीष्मं पुत्रं सोऽजनयत्प्रभुः ।
स च भीष्म[1] इति ख्यातः पाण्डवानां पितामहः ॥२३४॥
काले विचित्रवीर्यन्तु शान्तनुर्जनयत्सुतं ।
शन्तनोर्दयितं पुत्रं प्रजाहितकरं प्रभुं ।
कृष्णद्वैपायनश्चैव क्षेत्रे वैचित्रवीर्यके ॥२३५॥
धृतराष्ट्रञ्च पाण्डुञ्च विदुरञ्चाप्यजीजनत् ।
धृतराष्ट्रात्तु गान्धारी पुत्राणां सुषुवे शतं ॥२३६॥
तेषां दुर्य्योधनो ज्येष्ठः सर्व्वक्षत्रस्य स प्रभुः ।
माद्री राज्ञी पृथा चैव पाण्डोर्भार्य्ये बभूवतुः ॥१३७॥
देवदत्ताः सुतास्ताभ्यां पाण्डोरर्थे विजज्ञिरे ।
धर्म्माद्युधिष्ठिरो जज्ञे वायोर्जज्ञे वृकोदरः ॥२३८॥
इन्द्राद्धनञ्जयो जज्ञे शक्रतुल्यपराक्रमः ।
अश्विभ्यां सहदेवश्च नकुलश्चापि माद्रिजौ ॥२३९॥

---

(१) धर्म्म इति ख० ग० ।

पञ्चैव पाण्डवेभ्यश्च द्रौपद्यां जज्ञिरे सुताः ।
द्रौपद्यजनयत् ज्येष्ठं कुतिविन्ध्यं[1] युधिष्ठिरात् ॥२४०॥
हिडम्बा भीमसेनात्तु जज्ञे पुत्रं घटोत्कचम् ।
काश्या पुनर्भीमसेनाद् जज्ञे सर्व्वगकं सुतं ॥२४१॥
सुहोत्रं विजया माद्री सहदेवादजायत ।
करेणुमत्यान्तु वैद्यायां निरमित्रस्तु नाकुलिः[2] ॥२४२॥
सुभद्रायां रथी पार्थादभिमन्युरजायत ।
उत्तरायान्तु वैराट्यां परिक्षिदभिमन्युजः ॥२४३॥
परिक्षितस्तु दायादो राजासीज्जनमेजयः ।
ब्राह्मणान् स्थापयामास स वै वाजसनेयिकान् ॥२४४॥
असपत्नं तदामर्षाद्वैशम्पायन एव तु[3] ।
नस्थास्यतीह दुर्बुद्धे तवैतद्वचनं भुवि ॥२४५॥
यावत् स्थास्याम्यहं लोके तावन्नैतत् प्रशस्यते ।
अभितः संस्थितश्चापि ततः स जनमेजयः ॥२४६॥
पौर्णमास्येन हविषा देवमिष्ट्वा प्रजापतिं ।
विज्ञाय संस्थितोऽपश्यत्तदधीष्टां[4] विभोर्मखे ॥२४७॥
परिक्षित्तनयश्चापि पौरवो जनमेजयः ।
द्विरश्वमेधमाहृत्य ततो वाजसनेयकं ।

---

(१) प्रतिविन्ध्यमिति ङ० च० ।
(२) नाकुलिरिति ङ० ।
(३) असपत्नमिति श्लोकार्द्धात् परं कानिचिद्वाक्यानि न सन्तीत्युपलभ्यन्ते सङ्गतिविरहात् ।
(४) तत्तदिष्टमिति पाठोऽर्थप्रतिपत्तिकरः ।

प्रवर्त्तयित्वा तद्ब्रह्म चिरवर्व्वी जनमेजयः ॥२४८॥
खर्व्वमश्वक(१) सुख्यानां खर्व्वमङ्गनिवासिनां ।
खर्व्वश्च मध्यदेशानां चिखर्व्वी जनमेजयः ।
विषादाद्(२) ब्राह्मणैः सार्द्धमभिशप्तः क्षयं ययौ ॥२४८॥
तस्य पुत्रः शतानीको बलवान् सत्यविक्रमः ।
ततः सुतं शतानीकं विप्रास्तमभ्यषेचयत् ॥२५०॥
पुत्रोऽश्वमेधदत्तोऽभूत् शतानीकस्य वीर्य्यवान् ।
पुत्रोऽश्वमेधदत्ताद्वै जातः परपुरंजयः ॥२५१॥
अधिसामकृष्णो धर्मात्मा साम्प्रतोयं महायशाः ।
यस्मिन् प्रशासति महीं युष्माभिरिदमाहृतं ॥२५२॥
दुरापं दीर्घसत्रं वै चीणि वर्षाणि दुश्चरं ।
वर्षद्वयं कुरुक्षेत्रे दृषद्वत्यां द्विजोत्तमाः ॥२५३॥
ऋषयः ऊचुः । श्रोतुं भविष्यमिच्छामः प्रजानां वै महामते ।
सूत सार्द्धं नृपैर्भाव्यं(३) व्यतीतं कीर्त्तितं त्वया ॥२५४॥
यत्तु संख्यास्यते ह्यत्युत्पत्स्यन्ति च ये नृपाः ।
वर्षाग्रतोऽपि प्रब्रूहि नामतश्चैव तान्नृपान् ॥२५५॥
कालं युगप्रमाणञ्च गुणदोषान् भविष्यतः ।
सुखदुःखे प्रजानाञ्च धर्मतः कामतोऽर्थतः ॥२५६॥
एतत् सर्वं प्रसङ्ख्याय पृच्छतां ब्रूहि तत्वतः ।
स एवमुक्तो मुनिभिः सूतो बुद्धिमतां वरः ।

(१) मग्नक इति ङ० ।
(२) प्रमादादितिपाठः सङ्गतः ।
(३) भाव्यमितिपाठः सुसङ्गतः ।

आचचक्षे यथाहत्तं यथादृष्टं[1] यथाश्रुतं ॥२५७॥

सूत उवाच। यथा मे कीर्त्तितं सर्व्वं व्यासेनाद्भुतकर्म्मणा।

भाव्यं कलियुगञ्चैव तथा मन्वन्तराणि तु ॥२५८॥

अनागतानि सर्व्वाणि ब्रुवतो मे निबोधत।

अत ऊर्द्धं प्रवक्ष्यामि भविष्यन्ति नृपास्तु ये ॥२५९॥

ऐलांश्चैव तथेक्ष्वाकून् सौद्युम्नांश्चैव पार्थिवान्।

येषु सम्थाप्यते क्षेत्रं ऐक्ष्वाकवमिदं शुभं ॥२६०॥

तान् सर्व्वान् कीर्त्तयिष्यामि भविष्ये पठितान्नृपान्।

तेभ्यः परे च ये चान्ये उत्पत्स्यन्ते महीक्षितः ॥२६१॥

क्षत्राः पारशवाः शूद्रास्तथा ये च द्विजातयः।

अन्ध्राः शकाः पुलिन्दाश्च तूलिका यवनैः सह ॥२६२॥

कैवर्त्ताभीरशवरा ये चान्ये म्लेच्छजातयः।

वर्षाग्रतः प्रवक्ष्यामि नामतश्चैव तान्नृपान् ॥२६३॥

अधिसामकृष्णः सोऽयं साम्प्रतं पौरवान्नृपः[2]।

तस्यान्ववाये वक्ष्यामि भविष्ये तावतो नृपान् ॥२६४॥

अधिसामकृष्णपुत्रो निर्वक्रो भविता किल।

गङ्गयापहृते तस्मिन् नगरे नागसाह्वये।

त्यक्त्वा च तं सुवासञ्च कौशाम्ब्यां स निवत्स्यति ॥२६५॥

भविष्यदुष्णस्तत्पुत्र उष्णाच्चित्ररथः स्मृतः।

शुचिद्रथश्चित्ररथाद्वृतिमांश्च शुचिद्रथात् ॥२६६॥

(१) यथाख्यानमिति पाठः साधुः।
(२) पौरवो नृपः इति पाठः साधीयान्।

सुषेणो वै महावीर्यो भविष्यति महायशाः ।
तस्मात्सुषेणाद्भविता सुतीर्थो नाम पार्थिवः ॥२६७॥
रुचः सुतीर्थाद्भविता चित्रक्षो[1] भविता ततः ।
चित्रक्षस्य तु दायादो भविता वै सुखीबलः[2] ॥२६८॥
सुखीबलसुतश्चापि भाव्यो राजा परिप्लुतः[3] ।
परिप्लुतसुतश्चापि भविता सुनयो नृपः ॥२६९॥
मेधावी सुनयस्याथ भविष्यति नराधिपः ।
मेधाविनः सुतश्चापि दण्डपाणिर्भविष्यति ॥२७०॥
दण्डपाणेर्निरामित्रो निरामित्राच्च क्षेमकः ।
पञ्चविंशनृपा ह्येते भविष्याः पूर्ववंशजाः ॥२७१॥
अत्रानुवंशश्लोकोऽयं गीतो विप्रैः पुराविदैः ।
ब्रह्मक्षत्रस्य यो योनिर्वंशादेवर्षिसत्कृतः ॥२७२॥
क्षेमकं प्राप्य राजानं संस्थां प्राप्स्यति वै कलौ ।
इत्येष पौरवो वंशो यथावदनुकीर्त्तितः ॥२७३॥
धीमतः पाण्डुपुत्रस्य अर्जुनस्य महात्मनः ।
अत ऊर्द्धं प्रवक्ष्यामि इक्ष्वाकूणां महात्मनां ॥२७४॥
बृहद्रथस्य दायादो वीरो राजा बृहत्क्षयः ।
ततः क्षयः सुतस्तस्य वत्सव्यूहस्ततः क्षयात् ॥२७५॥
वत्सव्यूहात्प्रतिव्यूहस्तस्य पुत्रो दिवाकरः ।
यस्य सांप्रतमध्यास्ते अयोध्यां नगरीं नृपः ॥२७६॥

---

(१) चित्रक्ष इति ङ० च० ।
(२) सुधीबल इति ख० ग० ।
(३) परिप्लव इति ङ० ।

दिवाकरस्य भविता सहदेवो महायशाः।
सहदेवस्य दायादो वृहदश्वो भविष्यति ॥२७७॥
तस्य भानुरथो भाव्यः प्रतीताश्वश्च तत्सुतः।
प्रतीताश्वसुतश्चापि सुप्रतीतो भविष्यति ॥२७८॥
सहदेवः सुतस्तस्य सुनक्षत्रश्च तत्सुतः ॥२७९॥
किन्नरस्तु सुनक्षत्राद्भविष्यति परंतपः।
भविता चान्तरिक्षस्तु किन्नरस्य सुतो महान् ॥२८०॥
अन्तरिक्षात्सुपर्णस्तु सुपर्णाच्चाप्यमित्रजित्।
पुत्रस्तस्य भरद्वाजो धर्मी तस्य सुतः स्मृतः ॥२८१॥
पुत्रः कृतञ्जयो नाम धर्मिणः स भविष्यति।
कृतञ्जयसुतो व्रातो तस्य पुत्रो रणञ्जयः ॥२८२॥
भविता सञ्जयश्चापि वीरो राजा रणञ्जयात् ॥
सञ्जयस्य सुतः शाक्यः शाक्यात् शुद्धोदनोऽभवत् ॥२८३॥
शुद्धोदनस्य भविता शाक्यार्थे राहुलः स्मृतः।
प्रसेनजित्ततो भाव्यः क्षुद्रको भविता ततः ॥२८४॥
क्षुद्रकात् कुलिको भाव्यः कुलिकात्सुरथः स्मृतः।
सुमित्रः सुरथस्यापि अन्त्यश्च भविता नृपः ॥२८५॥
एते ऐक्ष्वाकवाः प्रोक्ता भवितारः कलौ युगे।
वृहद्बलान्वये जाता भवितारः कलौ युगे।
शूराश्च कृतविद्याश्च सत्यसन्धा जितेन्द्रियाः ॥२८६॥
अत्रानुवंशश्लोकोऽयं भविष्यैर्विदाहृतः।
इक्ष्वाकूनामयं वंशः सुमित्रान्तो भविष्यति ॥२८७॥

सुमित्रं प्राप्य राजानं संस्थां प्राप्स्यति वै कलौ ।
इत्येतन्मानवं क्षेत्रमैलस्य समुदाहृतम् ॥२८८॥
अतः ऊर्द्धं प्रवक्ष्यामि मागधेयान् बृहद्रथान् ।
जरासन्धस्य ये वंशे सहदेवान्वये नृपाः ॥२८९॥
अतीता वर्त्तमानाश्च भविष्याश्च तथा पुनः ।
प्राधान्यतः प्रवक्ष्यामि गदतो मे निबोधत ॥२९०॥
संग्रामे भारते तस्मिन् सहदेवो निपातितः ।
सोमाधिस्तस्य तनयो राजर्षिः स गिरिव्रजे ॥२९१॥
पञ्चाशतं तथाष्टौ च समा राज्यमकारयत् ।
श्रुतश्रवाः चतुःषष्टिसमास्तस्य सुतोऽभवत् ॥
अयुतायुस्तु षड्विंशं राज्यं वर्षाण्यकारयत् ।
समाः शतं निरामित्रो महीं भुक्त्वा दिवङ्गतः ॥२९२॥
पञ्चाशतं समाः षट्‌च सुक्षत्रः प्राप्तवान्महीं ।
त्रयोविंशं बृहत्कर्मा राज्यं वर्षाण्यकारयत् ॥२९३॥
सेनाजित्साम्प्रतं चापि एतां वै भुज्यते समाः ।
श्रुतंजयस्तु वर्षाणि चत्वारिंशत् भविष्यति ॥२९४॥
महाबाहुर्महाबुद्धिर्महाभीमपराक्रमः[१] ।
पञ्चविंशत्तु वर्षाणि महीं पालयिता नृपः ॥२९५॥
अष्टपञ्चाशतं चाब्दान् राज्ये स्थास्यति वै शुचिः ।
अष्टाविंशत्समाः पूर्णाः क्षेमो राजा भविष्यति ॥२९६॥
भुवतस्तु[२] चतुःषष्टीराज्यं प्राप्स्यति वीर्य्यवान् ।

(१) महाबलो महाबाहुर्महाबुद्धिपराक्रमः इति क० ज० ।
(२) सुवत इति क०, युवत इति च० ज० ।

पञ्चवर्षाणि पूर्णाणि धर्मनेत्रो भविष्यति ॥२८७॥
(१)भोक्ष्यते नृपतिश्चैव अष्टपञ्चाशतं समाः ।
अष्टात्रिंशत्समा राज्यं सुव्रतस्य भविष्यति ॥२८८॥
चत्वारिंशद्दशाष्टौ च दृढ़सेनो भविष्यति ।
त्रयस्त्रिंशत्तु वर्षाणि सुमतिः प्राप्स्यते ततः ॥२८९॥
द्वाविंशतिसमा राज्यं सुचलो(२) भोक्ष्यते ततः ।
चत्वारिंशत्समा राजा सुनेत्रो भोक्ष्यते ततः ॥२९०॥
सत्यजित् पृथिवीराज्यं त्र्यशीतिं भोक्ष्यते समाः ।
प्राप्येमां वीरजिच्चापि पञ्चत्रिंशद्भविष्यति ॥३०१॥
अरिञ्जयस्तु वर्षाणि पञ्चाशत्प्राप्स्यते महीं ।
द्वात्रिंशच्च नृपा ह्येते भवितारो बृहद्रथाः ॥३०२॥
पूर्णं वर्षसहस्रं वै तेषां राज्यं भविष्यति ।
बृहद्रथेष्वतीतेषु वीतहोत्रेषु वर्तिषु ॥३०३॥
मुनिकः स्वामिनं हत्वा पुत्रं समभिषेक्ष्यति ।
मिषतां क्षत्रियाणां हि प्रद्योतो सुनिको बलात् ॥३०४॥
स वै प्रणतसामन्तो भविष्ये नयवर्ज्जितः ।
त्रयोविंशत्समा राजा भविता स नरोत्तमः ॥३०५॥
चतुर्विंशत्समा राजा पालको भविता ततः ।
विशाखयूपो भविता नृपः पञ्चाशतीं समाः ॥३०६॥
एकत्रिंशत्समा राज्यमजकस्य भविष्यति ।

---

(१) इतः प्राक् श्लोकार्द्धं पतितत्वेनोपलभ्यते ।
(२) सुचालो इति ङ० च० छ०, युवानो इति ख० ।

भविष्यति समा विंशत् तत्सुतोवर्त्तिवर्द्धनः[१] ॥२०७॥
अष्टाविंशच्छतं भाव्याः प्राद्योताः पञ्च ते सुताः ।
हत्वा तेषां यशः कृत्स्नं शिशुनाको भविष्यति ॥२०८॥
वाराणस्यां सुतस्तस्य संप्राप्स्यति[२] गिरिव्रजं ।
शिशुनाकस्य वर्षाणि चत्वारिंशद्भविष्यति ॥२०९॥
शकवर्णः सुतस्तस्य षट्त्रिंशच्च भविष्यति ।
ततस्तु विंशतिं राजा क्षेमवर्मा भविष्यति ॥२१०॥
अजातशत्रुर्भविता पञ्चविंशत्समा नृपः ।
चत्वारिंशत्समा राज्यं क्षत्रौजाः प्राप्स्यते ततः ॥२११॥
अष्टाविंशत्समा राजा विविसारो भविष्यति ।
पञ्चविंशत्समा राजा दर्शकस्तु भविष्यति ॥२१२॥
उदायी भविता तस्मात्त्रयस्त्रिंशत्समा नृपः ।
स वै पुरवरं राजा पृथिव्यां कुसुमाह्वयं ।
गङ्गाया दक्षिणे कूले चतुर्थेऽब्दे करिष्यति ॥२१३॥
द्वाचत्वारिंशत्समा भाव्यो राजा वै नन्दिवर्द्धनः ।
चत्वारिंशत्त्रयश्चैव महानन्दी भविष्यति ॥२१४॥
इत्येते भवितारो वै शैशुनाका नृपा दश ।
शतानि त्रीणि वर्षाणि द्विषष्ठ्यभ्यधिकानि तु ॥२१५॥
शैशुनाका भविष्यन्ति तावत्कालं नृपाः परे ।
राजानः क्षत्रबान्धवाः एतैः सार्द्धं भविष्यति ॥२१६॥

---

(१) वर्द्धिवर्द्धन इति क० ।
(२) स यास्यति इति ङ० च० छ० ।

ऐक्ष्वाकवाश्चतुर्विंशत्पाञ्चालाः पञ्चविंशतिः ।
कालकास्तु चतुर्व्विंशच्चतुर्व्विंशत्तु हैहयाः ॥३१७॥
द्वात्रिंशद्वै कलिङ्गास्तु पञ्चविंशत्तथा शकाः ।
कुरवश्चापि षड्विंशदष्टाविंशतिर्मैथिलाः ॥३१८॥
शूरसेनास्त्रयोविंशद्वीतिहोत्राश्च विंशतिः ।
तुल्यकालं भविष्यन्ति सर्व्वे एव महीक्षितः ॥३१९॥
महानन्दिसुतश्चापि शूद्रायां कालसंवृतः ।
उत्पत्स्यते महापद्मः सर्व्वक्षत्रान्तरे नृपः ॥३२०॥
ततः प्रभृति राजानो भविष्याः शूद्रयोनयः ।
एकराट् स महापद्म एकच्छत्रो भविष्यति ॥३२१॥
अष्टाविंशतिवर्षाणि पृथिवीं पालयिष्यति ।
सर्व्वक्षत्रहृतोद्धृत्य(१) भाविनोऽर्थस्य वै बलात् ॥३२२॥
सहस्रा(२) तत्सुता ह्यष्टौ समा द्वादश ते नृपाः ।
महापद्मस्य पर्याये भविष्यन्ति नृपाः क्रमात् ॥३२३॥
उद्धरिष्यति तान् सर्व्वान् कौटिल्यो वै द्विरष्टभिः ।
भुक्त्वा महीं वर्षशतं नन्देन्दुः(३) स भविष्यति ॥३२४॥
चन्द्रगुप्तं नृपं राज्ये कौटिल्यः स्थापयिष्यति ।
चतुर्विंशत्समा राजा चन्द्रगुप्तो भविष्यति ॥३२५॥

---

(१) सर्व्वक्षत्रहृतोद्धृत्य इति ख० । सर्व्वक्षत्रान् समुद्धृत्य इति पाठो विशुद्धः ।

(२) सहस्रादिति क० ङ० च० ।

(३) नन्देन्द्रः इति च० ।

भविता भद्रसारस्तु पञ्चविंशत्समा नृपः ।
षड्विंशत्तु समा राजा अशोको भविता नृषु ॥३२६॥
तस्य पुत्रः कुनालस्तु वर्षाण्यष्टौ भविष्यति ।
कुनालसूनुरष्टौ च भोक्ता वै बन्धुपालितः ॥३२७॥
बन्धुपालितदायोदो दशमानी[1]न्द्रपालितः ।
[2]भविता सप्तवर्षाणि देववर्म्मा नराधिपः ॥३२८॥
राजा शतधरश्चाष्टौ तस्य पुत्रो भविष्यति ।
बृहदश्वश्च वर्षाणि सप्त वै भविता नृपः ॥३२९॥
इत्येते नव भूपा ये भोक्ष्यन्ति च वसुन्धरां ।
सप्तत्रिंशच्छतं पूर्णं तेभ्यस्तु गौर्भविष्यति ॥३३०॥
पुष्यमित्रस्तु सेनानीरुद्धृत्य वै बृहद्रथं ।
कारयिष्यति वै राज्यं समाः षष्टिं सदैव तु ॥३३१॥
पुष्यमित्रसुता श्चाष्टौ भविष्यन्ति समा नृपाः ।
भविता चापि तज्ज्येष्ठः सप्तवर्षाणि वै ततः ॥३३२॥
वसुमित्रः सुतो भाव्यो दशवर्षाणि पार्थिवः ।
ततो भुकः[3] समा द्वे तु भविष्यति सुतश्च वै ॥३३३॥
भविष्यन्ति समास्तस्मात्तिस्र एव पुलिन्दकाः ।
राजा घोषसुतश्चापि वर्षाणि भविता त्रयः ॥३३४॥

---

(१) दशमानीत्यत्र दशाब्दानीति पाठः सङ्गतः ।
(२) भवितेति श्लोकार्द्धात् प्राक् श्लोकार्द्धं पतितम् ।
(३) वृक इति ख० ग० ।

ततो वै विक्रमित्रस्तु समा राजा ततः पुनः ।
द्वात्रिंशद्भविता चापि समा भागवतो नृपः ॥३३५॥
भविष्यति सुतस्तस्य क्षेमभूमिः समा दश ।
दशैते तुङ्गराजानो(१) भोक्ष्यन्तीमां वसुन्धरां ॥३३६॥
शतं पूर्णं दश द्वे च तेभ्यः किं वा गमिष्यति ।
अपार्थिवसुदेवस्तु बाल्याद्व्यसनिनं नृपं ॥३३७॥
देवभूमिस्ततोऽन्यश्च शुङ्गेषु भविता नृपः ।
भविष्यति समा राजा नवकण्ठायन(२)स्तु सः ॥३३८॥
भूतिमित्रः सुतस्तस्य चतुर्विंशद्भविष्यति ।
भविता द्वादश समा तस्मान्नारायणो नृपः ॥३३९॥
सुशर्म्मा तत्सुतश्चापि भविष्यति समा दश ।
चतुरस्तुङ्गकृत्यास्ते नृपाः कण्ठायना द्विजाः ॥३४०॥
भाव्याः प्रणतसामन्ताश्चत्वारिंशच्च पञ्च च ।
तेषां पर्य्यायकाले तु तरन्धा तु(३) भविष्यति ॥३४१॥
कण्ठायनमथोद्धृत्य सुशर्म्माणं प्रसह्य तं ।
शुङ्गानां चापि यच्छिष्टं क्षपयित्वा बलं तदा ।
सिन्धुको ह्यन्ध्रजातीयः प्राप्स्यतीमां वसुन्धरां ॥३४२॥
त्रयोविंशत्समा राजा सिन्धुको भविता त्वथ ।

---

(१) शुङ्गराजान इति ख० ग० ङ० च० ।
(२) नवकङ्कयन इति क० ङ० ।
(३) न्धपोऽन्ध्रो हि इति पाठः सुसङ्गतः ।

अष्टौ भातश्च[१] वर्षाणि तस्माद्दश भविष्यति ॥३४३॥
श्रीसातकर्णिर्भविता तस्य पुत्रस्तु वै महान् ।
पञ्चाशतं समाः षट् च सातकर्णिर्भविष्यति ॥३४४॥
आपादबद्धो[२] दश वै तस्य पुत्रो भविष्यति ।
[३]चतुर्विंशत्तु वर्षाणि षट् समा वै[४] भविष्यति ॥३४५॥
भविता नेमिकृष्णस्तु वर्षाणां पञ्चविंशतिं ।
ततः संवत्सरं पूर्णं हालो राजा भविष्यति ॥३४६॥
पञ्च सप्तक[५] राजानो भविष्यन्ति महाबलाः ।
भाव्यः पुत्रिकषेणस्तु समाः सोऽप्येकविंशतिं ॥३४७॥
सातकर्णि[६] र्वर्षमेकं भविष्यति नराधिपः ।
अष्टाविंशत्तु वर्षाणि शिवस्वामी भविष्यति ॥३४८॥
राजा च गौतमीपुत्र एकविंशत्समा नृपु ।
एकोनविंशतिं राजा यज्ञश्रीः सातकर्ण्यथ[७] ॥३४९॥
षड़ेव भविता तस्माद्विजयस्तु समा नृपः ।
दण्डश्रीः सातकर्णी च तस्य पुत्रः समास्त्रयः ॥३५०॥
पुलोवापि समाः सप्त अन्येषाञ्च भविष्यति ।

---

(१) भ्रातस्येति ङ० च० छ०, स्नातस्येति क० ।
(२) आपोलवादा इति ङ० च० ज०, अपालवादा इति छ० ।
(३) चतुर्विंशत्त्विति श्लोकार्द्धात् प्राक् श्लोकार्द्धं पतितम् ।
(४) षड्मासैरिति ङ० च० छ० ज० ।
(५) सप्त च इति पाठः साधुः ।
(६) शान्तकीर्त्तिरिति ख० ।
(७) सामकर्ण्यथ इति क० ज० ।

इत्येते वै नृपास्त्रिंशदन्ध्रा भोक्ष्यन्ति ये महीं ॥३५१॥
समाः शतानि चत्वारि पञ्च षड्वै तथैव च ।
अन्ध्राणां[1] संस्थिताः पञ्च तेषां वंशाः समाः पुनः ॥३५२॥
सप्तैव तु भविष्यन्ति दशाभीरास्ततो नृपाः ।
सप्त गर्दभिनश्चापि ततोऽथ दश वै शकाः ॥३५३॥
यवनाष्टौ भविष्यन्ति तुषारास्तु चतुर्दश ।
त्रयोदश मरुण्डाश्च[2] मौना ह्यष्टादशैव तु ॥३५४॥
अन्ध्रा भोक्ष्यन्ति वसुधां शते द्वे च शतं च वै ।
शतानि त्रीण्यशीतिञ्च भोक्ष्यन्ति वसुधां शकाः ॥३५५॥
अशीतिञ्चैव वर्षाणि भोक्तारो यवना महीं ।
पञ्चवर्षशतानीह तुषाराणां मही स्मृता ॥३५६॥
शतान्यर्द्धचतुर्थानि भवितारस्त्रयोदश ।
मरुण्डा वृषलैः सार्द्धं भाव्यान्या म्लेच्छजातयः ॥३५७॥
शतानि त्रीणि भोक्ष्यन्ति म्लेच्छा एकादशैव तु ।
तच्छन्नेन च[3] कालेन ततः कोलिकिला वृषाः ॥३५८॥
ततः कोलिकिलेभ्यश्च विन्ध्यशक्तिर्भविष्यति ।
समाः षण्णवतिं ज्ञात्वा पृथिवीं च समेष्यति[4] ॥३५९॥
वृषान्[5] वै दिशकांश्चापि[6] भविष्यांश्च निबोधत ।

(१) अन्ध्राणामित्यनन्तरं कतिपयवाक्यानि न सन्ति कुत्र ?।
(२) मरुण्डाश्चेति ङ० च० ।
(३) उच्छिन्नेष्वेषु इति पाठः साधुः ।
(४) स भोक्ष्यति इति ख० ग० ।
(५) न्रपानिति क० ।
(६) वै दिशकानित्यत्र वैदेशिकानिति पाठः सम्भाव्यते ।

शेषस्य नागराजस्य पुत्रः स्वरपुरञ्जयः[१] ॥३६०॥
भोगी भविष्यते राजा नृपो नागकुलोद्वहः ।
सदाचन्द्रस्तु चन्द्रांशो द्वितीयो नखवांस्तथा ॥३६१॥
धनधर्मा ततश्चापि चतुर्थो विंशजः स्मृतः ।
भूतिनन्दस्ततश्चापि वैदेशे तु भविष्यति ॥३६२॥
अङ्गानां नन्दनस्यान्ते मधुनन्दिर्भविष्यति ।
तस्य भ्राता यवीयांस्तु नाम्ना नन्दियशाः किल ॥३६३॥
तस्यान्वये भविष्यन्ति राजानस्ते त्रयस्तु वै ।
दौहित्रः शिशुको नाम पुरिकायां नृपोऽभवत् ॥३६४॥
विन्ध्यशक्तिसुतश्चापि प्रवीरो नाम वीर्यवान् ।
भोक्ष्यन्ति च समाः षष्टिं पुरीं काञ्चनकाञ्च वै ॥३६५॥
यक्ष्यति वाजपेयैश्च समाप्तवरदक्षिणैः ।
तस्य पुत्रास्तु चत्वारो भविष्यन्ति नराधिपाः ॥३६६॥
विन्ध्यकानाङ्कुलेऽतीते नृपा वै वाह्लिकास्त्रयः ।
सुप्रतीको नभीरस्तु समा भोक्ष्यति त्रिंशतिं ॥३६७॥
शक्यमा नाम वै राजा माहिषीणां महीपतिः[२] ।
पुष्यमित्रा भविष्यन्ति पट्टमित्रास्त्रयोदश ॥३६८॥
मेकलायां नृपाः सप्त भविष्यन्ति च सन्तमाः[३] ।
कोमलायान्तु राजानो भविष्यन्ति महाबलाः ॥३६९॥

---

(१) परपुरञ्जयः इति ङ० च० ।
(२) सप्तमीमाभवो राजा महिषीणां महीपतिरिति च० छ० ज० ।
(३) भविष्यति च सन्ततिरितिपाठ आदर्शपुस्तकमात्रे वर्त्तते ।

मेधा इति समाख्याता बुद्धिमन्तो नवैव तु ।
नैषधाः पार्थिवाः सर्व्वे भविष्यन्त्यामनुक्षयात् ॥२७०॥
नलवंशप्रसूतास्ते वीर्यवन्तो महाबलाः ।
मागधानां महावीर्यो विश्वस्फानि[1] र्भविष्यति ॥२७१॥
उत्साद्य पार्थिवान् सर्व्वान् सोऽन्यान् वर्णान् करिष्यति ।
कैवर्त्तान् पञ्चकांश्चैव पुलिन्दान् ब्राह्मणांस्तथा ॥२७२॥
स्थापयिष्यन्ति राजानो[2] नानादेशेषु तेजसा ।
विश्वस्फाणिर्महासत्त्वो युद्धे विष्णुसमो बली ॥२७३॥
विश्वस्फानिर्नरपतिः क्लीवाकृतिरिवोच्यते ।
उत्सादयित्वा क्षत्रन्तु क्षत्रमन्यत् करिष्यति ॥२७४॥
देवान् पितॄंश्च विप्रांश्च तर्पयित्वा सकृत्पुनः ।
जाह्नवीतीरमासाद्य शरीरं यस्यते[3] बली ॥२७५॥
सन्न्यस्य स्वशरीरन्तु शक्रलोकं गमिष्यति ।
नवनाकास्तु भोक्ष्यन्ति पुरीं चम्पावतीं नृपाः ॥२७६॥
मथुराञ्च पुरीं रम्यां नागा भोक्ष्यन्ति सप्त वै ।
अनुगङ्गं प्रयागञ्च साकेतं मगधांस्तथा ।
एतान् जनपदान् सर्वान् भोक्ष्यन्ते गुप्तवंशजाः ॥२७७॥
निषधान् यदुकांश्चैव शैशीतान् कालतोयकान् ।
एतान् जनपदान् सर्व्वान् भोक्ष्यन्ति मणिधान्यजाः ॥२७८॥

---

(१) विश्वस्फानिरित्यत्र विश्वप्सानिरितिपाठः साधुः ।
(२) राज्ञो वै इति पाठः साधुः ।
(३) त्यक्ष्यते इति पाठः सङ्गतः ।

कोशलांश्चान्ध्रपौण्ड्रांश्च ताम्रलिप्तान् समागरान्।
चम्पां चैव पुरीं रम्यां भोक्ष्यन्ति देवरक्षितां ॥३७८॥
कलिङ्गा महिषाश्चैव महेन्द्रनिलयाश्च ये।
एतान् जनपदान् सर्वान् पालयिष्यति वै गुहः ॥३८०॥
स्त्रीराष्ट्रं भक्ष्यकांश्चैव भोक्ष्यते कनकाह्वयः।
तुल्यकालं भविष्यन्ति सर्वे ह्येते महीक्षितः ॥३८१॥
अल्पप्रसादा ह्यनृता महाक्रोधा ह्यधार्मिकाः।
भविष्यन्तीह यवना धर्मतः कामतोऽर्थतः ॥३८२॥
नैव मूर्द्धाभिषिक्तास्ते भविष्यन्ति नराधिपाः।
युगदोषदुराचारा भविष्यन्ति नृपास्तु ते ॥३८३॥
स्त्रीणां बालवधेनैव हत्वा चैव परस्परं।
भोक्ष्यन्ति कलिशेषे तु वसुधां पार्थिवास्तथा ॥ ३८४॥
उदितोदितवंशास्ते उदितास्तमितास्तथा।
भविष्यन्तीह पर्याये कालेन पृथिवीक्षितः ॥३८५॥
विहीनास्तु भविष्यन्ति धर्मतः कामतोऽर्थतः।
तैर्विमिश्रा जनपदा म्लेच्छाचाराश्च सर्वशः ॥३८६॥
विपर्ययेन वर्त्तन्ते नाशयिष्यन्ति वै प्रजाः।
लुब्धानृतरताश्चैव भवितारस्तदा नृपाः ॥३८७॥
तेषां व्यतीते पर्याये बह्वस्त्रीके युगे तदा।
स्ववासवं भज्यमाना आयूरूपबलश्रुतैः ॥३८८॥
तथा गतास्तु वै काष्ठां प्रजासु जगतीश्वराः।
राजानः सम्प्रणश्यन्ति कालेनोपहतास्तदा ॥३८९॥

कल्किनोपहताः[१] सर्वे म्लेच्छा यास्यन्ति सर्वशः।
अधार्मिकाश्च तेऽत्यर्थं पाषण्डाश्चैव सर्वशः ॥१८०॥
प्रनष्टे नृपशब्दे च सन्ध्याशिष्टे कलौ युगे।
किञ्चिच्छिष्टाः प्रजास्ता[२] वै धर्मे नष्टेऽपरिग्रहाः ॥१८१॥
असाधना हतास्वासा व्याधिशोकेन पीड़िताः।
अनावृष्टिहताश्चैव परस्परवधेन च ॥१८२॥
अनाथा हि परित्रस्ता वार्त्तामुत्सृज्य दुःखिताः।
त्यक्त्वा पुराणि ग्रामांश्च भविष्यन्ति वनौकसः ॥१८३॥
एवं नृपेषु नष्टेषु प्रजास्त्यक्त्वा गृहाणि तु।
नष्टे स्नेहे दुरापन्ना भ्रष्टस्नेहाः सुहृज्जनाः ॥१८४॥
वर्णाश्रमपरिभ्रष्टाः सङ्करं घोरमास्थिताः।
सरित्पर्वतसेविन्यो भविष्यन्ति प्रजास्तदा ॥१८५॥
सरितः सागरानूपान् सेवन्ते पर्वतानि च।
अङ्गान् कलिङ्गान् वङ्गांश्च काश्मीरान् काशिकोशलान् ॥१८६॥
ऋषिकान्तगिरिद्रोणीः संश्रयिष्यन्ति मानवाः।
कृत्स्नं हिमवतः पृष्ठं कूलं च लवणाम्भसः ॥१८७॥
अरण्यान्यभिपत्स्यन्ति आर्य्या म्लेच्छजनैः सह।
मृगैर्मीनैर्विहङ्गैश्च श्वापदैस्तन्तुभि[३] स्तथा।
मधुशाकफलैर्मूलैर्वर्त्तयिष्यन्ति मानवाः ॥१८८॥

---

(१) कल्किनोपहता इति पाठः सुसङ्गतः।
(२) स्तपास्ते इति पाठः सङ्गतार्थः परन्त तथादर्शनात्।
(३) तन्तुकैः अथवा ऋक्षकैरितिपाठोऽर्थप्रतिपत्तिकरः।

चीरं पर्णञ्च विविधं वल्कलान्यजिनानि च ।
स्वयं कृत्वा विवत्स्यन्ति यथा मुनिजनास्तथा ॥३९८॥
बीजान्नानि तथा निम्नेष्वीहन्तः काष्ठशङ्कुभिः ।
अजैडकं खरोष्ट्रञ्च पालयिष्यन्ति यत्नतः ॥४००॥
नदीर्वत्स्यन्ति तोयार्थे कूलमाश्रित्य मानवाः ।
पार्थिवान् व्यवहारेण विबाधन्तः परस्परं ॥४०१॥
बहुमन्याः प्रजाहीनाः शौचाचारविवर्जिताः ।
एवं भविष्यन्ति नरास्तदाधर्म्मे व्यवस्थिताः ॥४०२॥
हीनात् हीनान् तथा धर्मान् प्रजा समनुवर्त्तते ।
आयु[1]स्तदा त्रयोविंशं न कश्चिदतिवर्त्तते ॥४०३॥
दुर्बला विषयग्लाना जरया संपरिप्लुताः ।
पत्रमूलफलाहाराः चीरकृष्णाजिनाम्बराः ॥४०४॥
वृत्त्यर्थमभिलिप्सन्तश्चरिष्यन्ति वसुन्धरां ।
एतत्काल[2]मनुप्राप्ताः प्रजाः कलियुगान्तके ॥४०५॥
क्षीणे कलियुगे तस्मिन् दिव्ये वर्षसहस्रके ।
निःशेषास्तु भविष्यन्ति सार्द्धं कलियुगेन तु ।
ससन्ध्यांशे तु निःशेषे कृतं वै प्रतिपत्स्यते ॥४०६॥
यदा चन्द्रश्च सूर्य्यश्च तथा तिष्यबृहस्पती ।
एकराशौ भविष्यन्ति तदा कृतयुगं भवेत् ॥४०७॥
एष वंशक्रमः कृत्स्नं कीर्त्तितो वो यथाक्रमं ।

---

(१) आयुरित्यत्र बहुत्वे एकवचनमार्षं ।
(२) एतत्कालं एतदवस्थामित्यर्थः ।

अतीता वर्त्तमानाश्च तथैवानागताश्च ये ॥४०८॥
महादेवाभिषेकात्तु जन्म यावत्परिक्षितः।
एतद्वर्षसहस्रन्तु ज्ञेयं पञ्चाशदुत्तरं ॥४०९॥
प्रमाणं वै तथा चोक्तं[१] महापद्मान्तरं च यत्।
अन्तरं तच्छतान्यष्टौ षट्त्रिंशच्च समाः स्मृताः ॥४१०॥
एतत्कालान्तरं भाव्या अन्ध्रान्ता ये प्रकीर्त्तिताः।
भविष्यैस्तत्र सङ्ख्याताः पुराणज्ञैः श्रुतर्षिभिः ॥४११॥
सप्तर्षयस्तदा प्राज्ञः प्रदीपे राज्ञि वै शतं।
सप्तविंशैः शतैर्भाव्या अन्ध्राणां ते[२] त्वया[३] पुनः ॥४१२॥
सप्तविंशतिपर्य्यन्ते कृत्स्ने नक्षत्रमण्डले।
सप्तर्षयस्तु तिष्ठन्ति पर्य्यायेण शतं शतं।
सप्तर्षीणां युगं ह्येतद्दिव्यया सङ्ख्यया स्मृतं ॥४१३॥
सा सा दिव्या स्मृता षष्टिर्दिव्याह्नाश्चैव सप्तभिः[४]।
तेभ्यः[५] प्रवर्त्तते कालो दिव्यः सप्तर्षिभिस्तु तैः ॥४१४॥
सप्तर्षीणान्तु ये पूर्वा दृश्यन्ते उत्तरादिशि।
ततो मध्येन च क्षेत्रं दृश्यते यत्समं दिवि ॥४१५॥
तेन सप्तर्षयो युक्ता ज्ञेया व्योम्नि शतं समाः।
नक्षत्राणामृषीणाञ्च योगस्यैतन्निदर्शनं ॥४१६॥

(१) वक्ष्यमिति च० छ० ज०।
(२) अन्ध्रान्तास्ते इति पाठः साधुः।
(३) तदा इति पाठः सङ्गतः।
(४) षष्टिर्दिव्याह्नाश्चैव सप्तभिरिति पाठो न समीचीनः।
(५) तदा इति पाठः साधुः।

सप्तर्षयो मघायुक्ताः काले पारिक्षिते शतं ।
अन्ध्रांशे सचतुर्व्विंशे भविष्यन्ति मते मम ॥४१७॥
इमास्तदा तु प्रकृतिर्व्यापत्स्यन्ति प्रजा भृशं ।
अनृतोपहताः सर्व्वा धर्मतः कामतोऽर्थतः ॥४१८॥
श्रौतस्मार्त्ते प्रशिथिले धर्म्मे वर्णाश्रमे तदा ।
सङ्करं दुर्बलात्मानः प्रतिपत्स्यन्ति मोहिताः ॥४१९॥
संसक्ताश्च भविष्यन्ति शूद्राः सार्द्धं द्विजातिभिः ।
ब्राह्मणाः शूद्रयष्टारः शूद्रा वै मन्त्रयोनयः ॥४२०॥
उपस्थास्यन्ति तान् विप्रास्तदा वै वृत्तिलिप्सवः ।
स्वं स्वं भ्रस्यमानाः प्रजाः सर्व्वाः क्रमेण तु ॥४२१॥
क्षयमेव गमिष्यन्ति क्षीणशेषा युगक्षये ।
यस्मिन् कृष्णो दिवं यातस्तस्मिन्नेव तदा दिने ॥४२२॥
प्रतिपन्नः कलियुगस्तस्य सङ्ख्यां निबोधत ।
सहस्राणां शतानीह त्रीणि मानुषसङ्ख्यया ।
षष्टिं चैव सहस्राणि वर्षाणामुच्यते कलिः ॥४२३॥
दिव्ये वर्षसहस्रन्तु तत्सन्ध्यांशं(१) प्रकीर्त्तितं ।
निःशेषे च तदा तस्मिन् कृतं वै प्रतिपत्स्यते ॥४२४॥
ऐल इक्ष्वाकुवंशस्य सह भेदैः प्रकीर्त्तितौ ।
इक्ष्वाकोस्तु स्मृतः क्षत्रः सुमित्रान्तं विवस्वतः ॥४२५॥
ऐलं क्षत्रं क्षेमकान्तं सोमवंशविदो विदुः ।

---

(१) दिव्यवर्षसहस्रन्तु ससन्ध्यांशं इति पाठः साधीयान् ।

एते विवस्वतः पुत्राः कीर्त्तिताः कीर्त्तिवर्द्धनाः ॥४२६॥
अतीता वर्त्तमानाश्च तथैवानागताश्च ये ।
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चैवान्वये स्मृताः ॥४२७॥
युगे युगे महात्मानः समतीताः सहस्रशः ।
बहुत्वान्नामधेयानां परिसंख्या[१] कुले कुले ॥४२८॥
पुनरुक्ता बहुत्वाच्च न मया परिकीर्त्तिता[२]. ।
वैवस्वतेऽन्तरे ह्यस्मिन् निमिवंशः समाप्यते ॥४२९॥
एवायान्तु[३] युगाख्यायां यतः क्षत्रं प्रपत्स्यते ।
तथा हि कथयिष्यामि गदतो मे निबोधत ॥४३०॥
देवापिः पौरवो राजा इक्ष्वाकोश्चैव यो मतः ।
महायोगबलोपेतः कलापग्राममास्थितः ॥४३१॥
सुवर्चा सोमपुत्रस्तु इक्ष्वाकोस्तु भविष्यति ।
एतौ क्षत्रप्रणेतारौ चतुर्विंशे चतुर्युगे ॥४३२॥
न च विंशे युगे सोमवंशस्यादिर्भविष्यति ।
देवापिरसपत्नस्तु ऐलादिर्भविता नृपः ॥४३३॥
क्षत्रप्रावर्त्तकौ ह्येतौ भविष्येते चतुर्युगे ।
एवं सर्वत्र विज्ञेयं सन्तानार्थे तु लक्षणं ॥४३४॥
क्षीणे कलियुगे तस्मिन् भविष्ये तु कृते युगे ।
सप्तर्षिभिस्तु तैः सार्द्धमाद्ये त्रेतायुगे पुनः ॥४३५॥

---

(१) कतिपया इत्यूहनीयं ।
(२) सर्व्वा सङ्ख्या इत्यूह्यं ।
(३) एष्यायामिति च०, एष्यायामिति क०।

गोत्राणां क्षत्रियाणाञ्च भविष्येते प्रवर्त्तकौ ।
द्वापरांशे न तिष्ठन्ति क्षत्रिया ऋषिभिः सह ॥४३६॥
काले कृतयुगे चैव क्षीणे त्रेतायुगे पुनः ।
बीजार्थन्ते भविष्यन्ति ब्रह्मक्षत्रस्य वै पुनः ॥४३७॥
एवमेव तु सर्वेषु तिष्ठन्तीहान्तरेषु वै ।
सप्तर्षयो नृपैः सार्द्धं सन्तानार्थं युगे युगे ॥४३८॥
क्षत्रस्येव समुच्छेदः सम्बन्धो वै द्विजैः स्मृतः[१] ।
मन्वन्तराणां सप्तानां सन्तानाश्च श्रुताश्च ते ॥४३९॥
परम्परा युगानाञ्च ब्रह्मक्षत्रस्य चोद्भवः ।
यथा प्रवृत्तिस्तेषां वै प्रवृत्तानां तथा क्षयः ॥४४०॥
सप्तर्षयो विदुस्तेषां दीर्घायुष्ट्वात्क्षयन्तु[२] ते ।
एतेन क्रमयोगेन ऐलेक्ष्वाकन्वया द्विजाः ॥४४१॥
उत्पद्यमानास्त्रेतायां क्षीयमाणे कलौ पुनः ।
अनुयान्ति युगाख्यां तु[३] यावन्मन्वन्तरक्षयः ॥४४२॥
जामदग्न्येन रामेण क्षत्रे निरवशेषिते ।
कृते वंशकुलाः सर्वाः क्षत्रियैर्वसुधाधिपैः[४] ।
द्विवंशकरणांश्चैव कीर्त्तयिष्ये निबोधत ॥४४३॥
ऐलस्येक्ष्वाकुनन्दस्य प्रकृतिः परिवर्त्तते ।

---

(१) क्षत्रस्येव इति श्लोकार्द्धात् परं श्लोकार्द्धं पतितं साकाङ्क्षत्वात्। स्मृत इत्यत्र सह इति पाठः सुसङ्गतः ।
(२) दीर्घायुष्ट्वात्क्षयमिति ख० ।
(३) प्रतियुगमिति पाठः सङ्गतार्थः ।
(४) कृते ध्वस्तकुलाः सर्व्वे क्षत्रिया वसुधाधिपाः इति पाठो विशुद्धः ।

राजानः श्रेणिबद्धास्तु तथान्ये क्षत्रिया नृपाः ॥४४४॥
ऐलवंशस्य ये ख्यातास्तथैवैक्ष्वाकवा नृपाः।
तेषामेकशतं पूर्णं कुलानामभिषेकिनां ॥४४५॥
तावदेव तु भोजानां[१] विस्तरो द्विगुणः स्मृतः।
भजते त्रिंशकं क्षत्रं चतुर्धा तद्यथादिशं[२] ॥४४६॥
तेष्वतीताः समाना ये ब्रुवतस्तान्निबोधत।
शतं वै प्रतिविन्ध्यानां शतं नागाः शतं हयाः ॥४४७॥
धृतराष्ट्रास्त्वेकशतं अशीतिर्जनमेजयाः।
शतञ्च ब्रह्मदत्तानां शीरिणां वीरिणां शतं ॥४४८॥
ततः शतं पुलोमानां श्वेतकाशकुशादयः।
ततोऽपरे सहस्रं वै येऽतीताः शतबिन्दवः ॥४४९॥
ईजिरे चाश्वमेधैस्ते सर्वे नियुतदक्षिणैः।
एवं राजर्षयोऽतीताः शतशोऽथ सहस्रशः ॥४५०॥
मनोर्वैवस्वतस्यास्मिन् वर्त्तमानेऽन्तरे तु ये।
तेषां[३] निबोधतोत्पन्ना लोके सन्ततयः स्मृताः[४] ॥४५१॥
न शक्यं विस्तरं तेषां सन्तानानां परम्परा।
तत्पूर्व्वापरयोगेन वक्तुं वर्षशतैरपि ॥४५२॥
अष्टाविंशद्युगाख्या[५]स्तु गता वैवस्वतेऽन्तरे।

---

(१) भोजानामित्यनन्तरं कतिपयवाक्यानि न सन्ति सङ्गतिविरहात्।
(२) भजते इत्यादि श्लोकार्द्धं लिपिकरप्रमादजनितं।
(३) तेषामिति पञ्चम्यर्थे षष्ठी।
(४) स्मृता इत्यत्र द्विजा इति पाठः सुसङ्गतः।
(५) अष्टाविंशद्युगाख्या इत्यत्र सप्तविंशद्युगाख्या इति पाठोऽविशुद्धः।

एता राजर्षिभिः सार्द्धं शिष्टा यास्ता निबोधत ॥४५३॥
चत्वारिंशच्च ये चैव भविष्या सह राजभिः ।
युगाख्यानां विशिष्टास्तु ततो वैवस्वतक्षये ॥४५४॥
एतद्वः कथितं सर्व्वं समासव्यासयोगतः ।
पुनरुक्तं बहुत्वाच्च न शक्यन्तु युगैः सह ॥४५५॥
एते ययातिपुत्राणां पञ्चविंशा त्रिशो स्थिताः[१] ।
कीर्त्तिस्थामितता[२] ये ये लोकान् वै धारयन्त्युत ॥४५६॥
लभते च वरेण्यश्च दुर्लभानिह लौकिकान् ।
आयुः कीर्त्तिं धनं पुत्रान् स्वर्गं चानन्त्यमश्नुते ॥४५७॥
धारणाच्छ्रवणाच्चैव ते लोकान् धारयन्त्युत[३] ।
इत्येष वो मया पादस्तृतीयः कथितो द्विजाः ।
विस्तरेणानुपूर्व्व्या च किम्भूयो वर्त्तयाम्यहं ॥४५८॥

इति श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते अनुषङ्गपादो नाम
सप्तत्रिंशोऽध्यायः समाप्तः ।

---

(१) स्थि संस्थिताः इति क०, स्थितास्तथा इति ख० ।
(२) कीर्त्तिस्थाभिमता इति पाठः समीचीनः ।
(३) पञ्चविंशस्य धीमतः इति ख०, घ०, ङ० ।

अथाष्टात्रिंशोऽध्यायः ।

अनुषङ्गपादः ।

श्रुत्वा पादं तृतीयन्तु क्रान्तं सूतेन धीमता ।
ततश्चतुर्थं पप्रच्छुः पादं वै ऋषिसत्तमाः ॥१॥
ऋषय ऊचुः । पादः क्रान्तस्तृतीयोऽयमनुषङ्गेण यस्त्वया ।
चतुर्थं विस्तरात्पादं संहारं परिकीर्त्तय ॥२॥
मन्वन्तराणि सर्वाणि पूर्वाण्येवापरैः सह ।
सप्तर्षीणामथैतेषां साम्प्रतस्यान्तरे मनोः ॥३॥
विस्तारावयवञ्चैव निसर्गस्य महात्मनः ।
विस्तरेणानुपूर्व्या च सर्वमेव ब्रवीहि मे ॥४॥
सूत उवाच । भवतां कथयिष्यामि सर्वमेतद्यथातथं ।
पादं त्विमं ससंहारं चतुर्थं मुनिसत्तमाः ॥५॥
मनोर्वैवस्वतस्येमं सांप्रतस्य महात्मनः ।
विस्तरेणानुपूर्व्या च निसर्गं शृणुत द्विजाः ॥६॥
मन्वन्तराणां संक्षेपं भविष्यैः सह सप्तभिः ।
प्रलयञ्चैव लोकानां ब्रुवतो मे निबोधत ॥७॥
एतान्युक्तानि वै सम्यक् सप्तसप्तसु वै मया ।
मन्वन्तराणि संक्षेपात् शृणुतानागतानि मे ॥८॥
सावर्णस्य प्रवक्ष्यामि मनोर्वैवस्वतस्य ह ।

एता राजर्षिभिः सार्द्धं शिष्टा याश्चा निबोधत ॥४५३॥
चत्वारिंशच्च ये चैव भविष्या सह राजभिः ।
युगाख्यानां विशिष्टास्तु ततो वैवस्वतक्षये ॥४५४॥
एतद्वः कथितं सर्व्वं समासव्यासयोगतः ।
पुनरुक्तं बहुत्वाच्च न शक्यन्तु युगैः सह ॥४५५॥
एते ययातिपुत्राणां पञ्चविंशा निशां स्थिताः(१) ।
कीर्त्तिप्रामितता(२) ये ये लोकान् वै धारयन्त्युत ॥४५६॥
लभते च वरेण्यश्च दुर्लभानिह लौकिकान् ।
आयुः कीर्त्तिं धनं पुत्रान् स्वर्गं चानन्त्यमश्नुते ॥४५७॥
धारणाच्छ्रवणाच्चैव ते लोकान् धारयन्त्युत(३) ।
इत्येष वो मया पादस्तृतीयः कथितो द्विजाः ।
विस्तरेणानुपूर्व्व्या च किम्भूयो वर्णयाम्यहं ॥४५८॥

इति श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते अनुषङ्गपादो नाम
सप्तत्रिंशोऽध्यायः समाप्तः ।

---

(१) स्थि संस्थिताः इति ख०, स्थिताश्रया इति ख० ।
(२) कीर्त्तिश्चाभिमता इति पाठः समीचीनः ।
(३) पञ्चविंशस्य धीमतः इति ख०, ग०, ङ० ।

अथाष्टात्रिंशोऽध्यायः ।

अनुषङ्गपादः ।

श्रुत्वा पादं तृतीयन्तु क्रान्तं सूतेन धीमता ।
ततश्चतुर्थं पप्रच्छुः पादं वै ऋषिसत्तमाः ॥१॥
ऋषय ऊचुः । पादः क्रान्तस्तृतीयोऽयमनुषङ्गेन यस्त्वया ।
चतुर्थं विस्तरात्पादं संहारं परिकीर्त्तय ॥२॥
मन्वन्तराणि सर्वाणि पूर्वाण्येवापरैः सह ।
सप्तर्षीणामथैतेषां साम्प्रतस्यान्तरे मनोः ॥३॥
विस्तरावयवञ्चैव निसर्गस्य महात्मनः ।
विस्तरेणानुपूर्व्या च सर्वमेव ब्रवीहि मे ॥४॥
सूत उवाच । भवतां कथयिष्यामि सर्वमेतद्यथातथं ।
पादं त्विमं ससंहारं चतुर्थं मुनिसत्तमाः ॥५॥
मनोर्वैवस्वतस्येमं सांप्रतस्य महात्मनः ।
विस्तरेणानुपूर्व्या च निसर्गं शृणुत द्विजाः ॥६॥
मन्वन्तराणां संक्षेपं भविष्यैः सह सप्तभिः ।
प्रलयञ्चैव लोकानां ब्रुवतो मे निबोधत ॥७॥
एतान्युक्तानि वै सम्यक् सप्तसप्तसु वै मया ।
मन्वन्तराणि संक्षेपात् शृणुतानागतानि मे ॥८॥
सावर्णस्य प्रवक्ष्यामि मनोर्वैवस्वतस्य च ।

भविष्यश्च भविष्यन्ति[1] समासात्तु निबोधत ॥८॥
अनागताश्च सप्तैव स्मृताश्चेह महर्षयः।
कौशिको गालवश्चैव जामदग्न्यश्च भार्गवः ॥१०॥
द्वैपायनो वसिष्ठश्च कृपः[2] शारद्वतस्तथा।
आत्रेयो दीप्तिमांश्चैव ऋष्यशृङ्गस्तु काश्यपः॥११॥
भारद्वाजस्तथा द्रौणिरश्वत्थामा महायशाः।
एते सप्त महात्मानो भविष्याः परमर्षयः ॥१२॥
सुतपाश्चामिताभाश्च सुखाश्चैव गणास्त्रयः।
तेषाङ्गणान्तु देवानां एकैको विंशकः स्मृतः॥१३॥
नामतस्तु प्रवक्ष्यामि निबोधध्वं समाहिताः।
तपस्तपश्च शुक्रश्च द्युतिर्ज्योतिःप्रभाकरो ॥१४॥
प्रभासो भासकृद्धर्मस्तेजोरश्मिश्च क्रतुर्विराट्।
अर्चिष्मान् द्योतनो भानुर्यशः कीर्तिर्बुधो धृतिः।
विंशतिः सुतपा ह्येते नामभिः परिकीर्तिताः ॥१५॥
प्रभुर्विभुर्विभासश्च जेता हन्तारिहा रिपुः[3]।
सुमतिः प्रमतिर्दीप्तिः[4] समाख्यातो महामहाः[5]॥१६॥
देहो मुनिर्नयो ज्येष्ठः[6] समः सत्यश्च विश्रुतः।

---

(१) ये इति बहुपदमूहनीयं।
(२) रूप इति क० छ०, कृत इति ख०।
(३) विभावसुरिति ख०।
(४) दीप्त इति क०, दीप्ति इति घ० छ०।
(५) महामहान् इति ख०।
(६) दक्षासुमुनिनायोक्के इति क० छ०।

इत्येते ह्यमिताभास्तु विंशतिः परिकीर्तिताः ॥१७॥
दमो[1] दाता विदः[2] सोमो वित्तवैद्यौ यमो[3] निधिः ।
होमं हव्यं हुतं दानं देयन्दाता तपः शमः ॥१८॥
ध्रुवं स्थानं विधानञ्च नियमश्चेति विंशतिः ।
सुखा ह्येते समाख्याताः सावर्णे प्रथमेऽन्तरे ॥१९॥
मारीचस्यैव ते पुत्राः कश्यपस्य महात्मनः ।
साम्प्रतस्य[4] भविष्यन्ति सावर्णस्यान्तरे सुताः ॥२०॥
तेषामिन्द्रो भविष्यस्तु बलिर्वैरोचनः पुरा ।
वत्वांश्चासुरोयांश्च निर्मोहः सत्यवाक् कृती ॥२१॥
चरिष्णुराद्यो विष्णुश्च वाचः[5] सुमतिरेव च ।
सावर्णस्य मनोः पुत्रा भविष्यन्ति नवैव तु ॥२२॥
नव चान्येषु वक्ष्यामि सावर्णस्यान्तरेषु वै ।
सावर्णमनवस्त्वन्ये भविष्या ब्रह्मणः सुताः ॥२३॥
मेरुसावर्णिनस्ते वै दृष्टा ये दिव्यदृष्टिभिः ।
दक्षस्य ते हि दौहित्राः प्रियाया दुहितुः सुताः ॥२४
महता तपसा युक्ता मेरुपृष्ठे महौजसः ।
ब्रह्मादिभिस्ते जनिता दक्षेणैव च धीमता ॥२५॥
महर्लोकगतास्त्य[6] भविष्या मेरुमाश्रिताः ।

---

(१) दामो इति क० ।
(२) रितः इति च० क० ।
(३) नयो इति ख० ।
(४) भविष्यस्य इति पाठोऽविशुद्धः ।
(५) वाम्मातिः पाठो विशुद्धः ।
(६) महर्लोकगतास्त्य इत्यत्र विसर्गलोपे सन्धिरार्षः ।

महाभागास्तु[1] ते पूर्वं जज्ञिरे चाक्षुषेऽन्तरे ॥२६॥

ऋषय ऊचुः । दक्षेण जनिताः पुत्राः कन्यायामात्मनः कथं ।
भवन्त ब्रह्मणश्चैव धर्मेण च महात्मनः ॥२७॥

सूत उवाच । अतो भविष्यान् वक्ष्यामि सावर्णमनवस्तु ये ।
तेषां जन्म प्रभावञ्च नमस्कृत्य प्रचेतसे[2] ॥२८॥
वैवस्वते ह्युपस्पृष्टे किञ्चिच्छिष्टे च चाक्षुषे ।
आजाते मनवस्ते हि भविष्यानागतान्तरे[3] ॥२९॥
प्राचेतसस्य दक्षस्य दौहित्रा मनवस्तु ये ।
सावर्णा नामतः पञ्च चत्वारः परमर्षिजाः[4] ॥३०॥
संज्ञापुत्रस्तु सावर्ण एको वैवस्वतस्तथा ।
ज्येष्ठः संज्ञासुतो नाम मनुर्वैवस्वतः प्रभुः ॥३१॥
वैवस्वतेऽन्तरं प्राप्ते[5] समुत्पत्तिस्तयोः शुभा ।
चतुर्दशैते मनवः कीर्त्तिताः कीर्त्तिवर्द्धनाः ॥३२॥
वेदे श्रुतौ पुराणे च सर्वे ते प्रभविष्णवः ।
प्रजानां पतयः सर्वे भूतानामपतयः स्थिताः ॥३३॥
तैरियं पृथिवी सर्वा सप्तद्वीपा सपर्वता ।
पूर्णं युगसहस्रं वै परिपाल्या नरेश्वरैः ॥३४॥
प्रजाभिस्तपसा चैव विस्तरं तेषु वक्ष्यते ।
चतुर्दशैव ते ज्ञेयाः सर्गाः स्वायम्भुवादयः ॥३५॥

---

(१) महाभागाश्च इति ख० ।
(२) स्वयम्भुवे इति ग० ।
(३) भविष्यविगतान्तरे इति पाठः साधुः ।
(४) परमर्षयः इति पाठः साधीयान् ।
(५) प्रोक्ता इति ख० ।